

నా హి తీ స మి తి

తల్లావజ్జ ల శివశంకర శాస్త్రి సంపాదించినది

మొ
ర
జి
బ
త్ర
ర
మొ

క
యి
బ
బ
శం
బు
క

నా హి తీ స మి తి

తే నా లి: ౧౯౨౦

విషయ సూచిక

మొదటిసంవత్సరము: అయిదవస్థాపిక

పుట

గానమాధురి (పద్యములు) విద్వాన్, శతావధాని, కోపల్లె శివకామేశ్వరరావుగారి	౧౭౭
గానభంగము (కథ) నోరి నరసింహం	౧౭౮
ఏలూ? (పద్యములు) “గిరికుమార”	౧౮౪
మాధవీకంకణము (నవల) రమేశ్ చంద్రదత్తు	౧౮౫
స్వకీయచరిత్ర (కథ) చితాదీక్షితులు బి. ఎ. ఎల్. టి.	౨౦౧
మొదటిముద్దు (పద్యములు) శ్రీ. వీరరాఘవస్వామి	౨౦౨
సాహిత్యతత్వము (వ్యాసము) రవీంద్రనాథతామర	”
కవివంతు (కావ్యము) పెద్దిభట్ల పూర్ణశర్మ	౨౦౬
పద్యములు	”

‘సాహితీ’ సంవత్సరమునకు ఆఱుసంచికలు. సంవత్సరపుచందా, పోస్టేజితో ౧-౮-౧: విడిసంచిక పోస్టేజికాక మా ౧-౮-౧. ఇందలి కథలలో పాత్రలు కేవలము కల్పితములు. కథలు, వ్యాసములు, పద్యములు, సంపాదకునిపేర పంపవచ్చును. చిరునామా మారినప్పుడు చందాదారులు మాకు తెలుపవలెను. ప్రతిసంచికయు భద్రముగా పోష్టుచేయుదుము; సంచికలు పోయినప్పటికి మేము బాధ్యులము కాము.

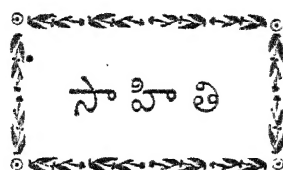
‘సాహితీ’ ఆఱవసంచికలో

‘మాధవీకంకణము’ సంపూర్ణమగును. ‘పోయిననగ’ ‘చిత్రకారుడు’ అనుకథలు, ‘సాహిత్యసామగ్రి’ ‘సాహిత్యవిమర్శకులు’ అను వ్యాసములు ప్రధానములు. ఆఱుసంచికలకును సూచీపత్రము (Index) ఉండును.

ఏజెంట్లు కావలెను

‘సాహితీ’ కి చందాదారులను చేర్చుటకు ఏజెంట్లు కావలెను. విశేషములు తెలిసికొనుటకై క్రిందిదిరునామాకు వ్రాయవలెను.

సచివత్వి, సాహితీ సమితి, తెనాలి

గాన మాధురి

విద్వాత్, శతావధాని, కోపల్లె శివకామేశ్వర రావు

చివురు చేతి మెత్తదనమ్ము చిరుగకుండ
గాజుల కలస్వనంబు మంగళము లొసఁగఁ
బాదు లొనరింపఁ బెరిగిన పాదపముల
నధివసించ వడేలనో యమృత వాణి!

నీవొలికించు గానరస నిమ్మగ నోలల నాడ వచ్చి, యా
శా వియదంగణంబు విడ జాతెడు తారకలై విలూకునకా
ద్రోవలఁ బోవుచుండి రదె తుగ్గిడు కాలువగట్టు వెంబడిం
దావులఁ జమ్ము పూవుల విధమ్మును గానకె యిండ్లు సేరఁగక.

సగము కొరికిన మిగులు కసవు బయళ్ళఁ
బోషణము లేక పెరిగిన మొద్దు చెట్లు
మావులే యెస నట వసించంగ నేల
తీవె పందిళ్ళలో నున్న మావి వీడి?

ఈ కిసల ద్రీసాల తరు వెక్కి నదించెడు నిన్ను విన్నచో
నీ కలగీతిలో మెఱుగు నింపి సతుల్ ప్రియమానసంబులం
దో కల కలకంఠమా, మెలఁగుచుందురు; మాధవుతోడ నేఁగు నీ
వాకును నిల్పు తత్పతుల వాంఛల నైనను దీర్పవేలొకో!

నెమరువేసెడి మొదవులు నిలిచి నాదు
గానమును విన్న సంతృప్తి గలుగు నాకు;
సవ్వడియె లేక తనలోఁ బ్రసంగములను
జలుపు పచ్చిక నాతోడి చెలిమికత్తె!

గానభంగము

నోరి నగసింహం

౧

సాయంత్ర మయినది, అష్టమిచంద్రుడు నడిమింట వెలుగుతున్నాడు. రుక్మిణి పె నిమిటి వచ్చెందుకు ఇంకా చాలా ఆలస్యముంది. ఆమె దొడ్లో తులశికోటమీద కూర్చుని నెమ్మదిగా పాడుకుంటున్నది ఆపాట సగము సగముమాత్రమే వినిస్తున్నది. ఆమె చంద్రుణ్ణి తనకళ్ళకా తి తోవివశుణ్ణి చేయవలె కున్నదేమో! అటువైచే చూస్తున్నది మాటి మాటికీ చంద్రుడు తన పలుకుతున్నది. అదిచంద్రుణ్ణి పొగడే పాట వియుంటుంది అలా ఉన్నరుక్మిణి కప్పుడు వాకిట్లో శాస్త్రమైనసంగీతము వినబడ్డది. ఆగొంతు రాజగోపాలముది.

రాజగోపాలము చదువుకోడానికి వాళ్ళతల్లితో ఆడోరు వచ్చి నాలుగేళ్ళయిది. అప్పటినుంచీ వీళ్ళ ఇట్లోనే పక్కభాగంలో అద్దెకున్నాడు. అతను సంగీతము చాలాబాగా పాడేవాడు కంఠము వేరేచెప్పవక్కరలేదు, కిన్నెర కంఠము! సాయంత్ర మింటికి రాగానే అతనికి ప్రతిరోజుకొంతసేపు పాడేఅలవాటు. రుక్మిణికి సంగీత వంటే చాలా ఇష్టము. రాజగోపాలం పాడేటప్పుడు ఆమె తప్పుకుండా అక్కడికి వచ్చి వినేది. ఆమె వింటున్న కొద్దీ రాజగోపాలం ఉత్సాహంతో పాడేవాడు.

రాజగోపాల సంగీతము వినబడగానే మామూలుదొడ్లవన రుక్మిణి వినడానికి వాకిట్లోకివెళ్ళింది. అక్కడ రాజగోపాల మూ ఆతని తల్లి తప్పు సురెవ్వరూలేదు రుక్మిణి సద్గుచేయకుండా పోయి రాజగోపాలం తల్లిదిగ్గర కూర్చున్నది.

ఆరోజు రాజగోపాలం పాడుతున్న పాట మన పెప్పుడూ పాడిందికాదు గానముకూడా ఎప్పటికంటే మధురంగా ఉన్నది, ఆగానామృతాన్ని రుక్మిణి పరవశత్వముతో ఆస్వాదిస్తున్నది రుక్మిణి రావడ చూసి రాజగోపాలంమరీ బాగాపాడుతున్నాడు.

మజ్జేమీలేక ఆకాశం నిర్మలంగా ఉన్నది. నక్షత్రాలు ఒక్కటొక్కటే వచ్చి ఆకాశాన్ని అలంకరిస్తున్నవి. అంతటా ప్రశాంతముగా వెన్నెల కాస్తున్నది. ఆవివబడుతున్న సంగీతము రాజగోపాలముదో లేక ఆప్రశాంతపుసంగీతమేకో!

గీత మైపోయింది. కొంతసేపటికి సంగీతముకూడా నెమ్మదిగా ఉగింది సంగీత మాగంగానే ఎప్పుడూలేనిది ఆరోజు రుక్మిణిఒళ్ళు ఝల్లుమన్నది. ఆమె రాజగోపాలం వైచే చూస్తున్నది. కాని ఎక్కువవలె లేదాచూపు ఆమె ముఖాన నిగ్గుతెరకప్పి నట్లున్నది.

రాజగోపాలంతుల్లి పెద్దది పూర్వకాలపు మనిషి, పట్టి అమ్మాయనరావ. ఆమె, “నాయనా, రుక్మిణి నీపాట మొదటినుంచీ వినలేదు, చుట్టి ఇంకోసా పాడరా వింటుంది” అన్నది.

రుక్మిణి ఆమాట అక్షరముగా కూడా అడగలేక ఊరు పోయింది. అది రాజగోపాలంతుల్లి అడిగిన మును తనసం తోషము రుక్మిణిచిరునవ్వుతో స్ఫుటంగా తెలిపింది. రాజగోపాలానికి రుక్మిణి తనసంగీతము వినడంకంటే కానలసిందే మీలేదు. రుక్మిణి కన్నులవైపు ఒకసారి అతిప్రేమతో చూసి అతడు పాట మళ్ళీ ప్రారంభించాడు.

మరళిమదిడు నీమోవి ముగివు జూచి
తమము తెరచిల్చి పృథ్వీ వైశ్వమూనె
స్వరము వెలువడెనంత గోపాలకృష్ణ,
పులకరించె బృందావన పుణ్యధామి.
గోవులను వీడి యరుడెంచె గోవజనము
కుడుచులేగల విడిచుచ్చె గోవజంబు
పరగు పరుగున నిపాదపదముజేర
ప్రియని విడనాడినన్ గోపీచంద్రి!
యమునలాజేరు వారిలేకమువిధాన
రాగమున నేకమైన వ్యూహురీతి
తన్మయతనొంది కలసను స్తమ్భతోడ
తనమైపోతి నీదివ్యగానసుధను!

రాజగోపాలం గీతము స్ఫుటంగా తెలుస్తున్నది. రుక్మిణిని సంతోషపెట్టడానికి అతను తన చేతనైనంత బాగా పాడుతున్నాడు. సంగీతము వలతోషము లేక దివ్యముగా పాడవలెననే తప్పక ని కప్పుడు వేరే స్మృతి లేదు. రుక్మిణి ఆసంగీతతరంగాలమీద ఊగులాడుతూ పరవశమై తేలిపోతున్నది.

పాట ముగియింది. తర్వాత కొంత సేపటిదాకా వాళ్ళు ముగ్ధరూప నాదారూఢులవలె నిశ్చబ్దంగా ఉన్నారు. చివ్వుడు రాజగోపాలంతుల్లి సంతోషము తో నవ్వుతూ, “ఇదికృష్ణమూర్తి వేణునాహనిగొడించి,” అన్నది.

“అవును. ఇవ్వాళ నే భాగవతంలో కృష్ణుడు వేణునాదం చెయ్యడము చదివినాను.” అన్నది, రుక్మిణి.

రాజగోపాలంతుల్లి; “ఆనాయన పిల్లంగోవి ఊడుతూఉంటే వినడానికి గోపికలంతా వచ్చేవాళ్ళట. ఎక్కడెక్కడికీ పులూ పరుగెత్తుకుని వచ్చేవిట. చివ్వుడు కృష్ణుడు లోకాన్ని అంతా తనమాయతో కప్పివేసేవాడు.” రుక్మిణి, “మీరాజగోపాలం చాలాబాగా పాడుతాడు. మరి ఇవ్వాళ వింటూంటే సాక్షాత్తు ఆకృష్ణమూర్తి జ్ఞప్తికి వచ్చాడు,” అన్నది. తనకొడుకును పొగడినందుకు రాజగోపాలంతుల్లి సంతోషించి, “ఇవ్వాళ చాలామంది పాటే పాడినాడు,” అన్నది.

రాజగోపాలానికి ఆరుక్మిణి మాటల్లో ఏదోచాలాధ్వనించింది. తనకోరిక వకకన్నకి వస్తున్నదని రుక్మిణిఘృఖావంక చూశాడు, రుక్మిణిచూపువల్ల అతనిఆశ మరికాస్త దృఢపడ్డది. ఎప్పుడూ గంభీరముగాఉండే ఆమెచూపులో ఆరోజు రాజగోపాలానికి మార్దవం కనిపించింది.

రుక్మిణి, “బృందావనంలో యమునానది ఒడ్డున కూర్చుని వెన్నెలరేతి శృంగార పిల్లంగోవి ఊడుతున్న గొల్లపిల్లలు ఆవులను కాయడము విడిచిపెట్టిన

చేసేవాళ్ళుట. ఆవులు దూడలనువిడిచి వచ్చేవిట. అది ఇవ్వాళరాజగోపాలం పాడి నవాటతోకూడా ఉన్నట్లుగది. 'గోవులనువిడియరుదెంచె....' ఏదీ?" అని రాజగోపాలాన్ని ఆభాగంమళ్ళి పాడమన్నది.

రాజగోపాలంవళ్ళు పులకరించి అక్షడనుంచి గీతంపాడినాడు. అతనితో రుక్మిణికూడా తన మధురకంఠం కలిపి పాడింది.

పరుగు పరుగున నీపాడపడము జేర

ప్రియని విడనాడి వస్తే గోపీమనోజ్ఞ

అనే భాగందగ్గరికి వచ్చేటప్పటికి రుక్మిణి కంఠము వణికి నట్టునట్టుగా చదివ్తోంది. రాజగోపాలంతల్లి, "అమ్మాయీ అలా తిరగడంలేదా?" అని అడిగింది.

ఆమూటలకు రుక్మిణి ఉలిక్కిపడ్డది. ఆమె ఏమిజవాబు చెప్పవలసిందో వినవలెనని రాజగోపాలం ఆతురపడుతున్నాడు. తనదౌర్బల్యము రాజగోపాలముతల్లి తెలుసుకున్నదా అనేదో భయంబాటుగా గడిపి రుక్మిణి సైర్యము తెచ్చుకుని "అడవాళ్ళకు మరి బాగానోరు తిరుగుతుందా" అనితప్పించుకొని, "పాట మహాబాగున్నది. రాజగోపాలం నాకు కాస్త అది వ్రాసివెడతావా?" అన్నది.

రాజగోపాలం నవ్వుతూ చప్పున 'పాటవ్రాసి పెట్టితే ఏమిస్తావు?' అన్నాడు.

"ఏమికావలెనంటే అది ఇస్తాను"

"ఏమికావలెనంటే అదే ఇస్తావా?"

"ఇస్తా!"

"ఏమికావలెనన్నా?" అనేప్పుడు

"ఏం" అని ఒత్తిపలికినాడు రాజగోపాలం.

రుక్మిణి, "ఏం కావలెనన్నా!" అని జవాబు చెప్పింది. •

రాజగోపాలము, "ఏకళ్ళవంక చూడనియ్యడము కంటే మరేమీ అక్కరలే" దని మనస్సులో అనుకొని "నవ్వులకన్నాను. అట్లాగే రేపు మధ్యాహ్నం వ్రాసిపెట్టుతాలే" అన్నాడు.

రుక్మిణి సంతోషించి మళ్ళీపాట పాడమన్నది. రాజగోపాలం పాడుతున్నాడు. చంద్రుడు చల్లటి వెన్నెల కురుస్తున్నాడు. రుక్మిణి కలవరిస్తున్నట్లుంది. వీధితలుపు చప్పుడైంది. కలవరించాననుకుంటూ రుక్మిణి పెనిమిటికి తలుపుతీయడానికిపరుగెత్తుకు పోయింది. పాటకాగానే రాజగోపాలం లేచి భోజనానికి వెళ్లాడు.

౨

రుక్మిణి పెనిమిటికి రెండోపెళ్ళి. ఆయనకు మొదటి భార్య ముమ్మైయెదో ఏటనేపోయింది, విరక్తిచేత కొన్నాళ్ళు పెళ్ళిచేసుకొనని పట్టు పట్టాడు, కాని చివరకు ఒప్పుకోక తప్పిందికాదు. త్వరలోనే రుక్మిణి ఆయనపెళ్ళిచేసుకున్నాడు. ఆపెళ్ళిలోవరకట్టమే లేదు. రుక్మిణితల్లిదండ్రులకే కొంతధనం ముట్టిందని నిజమో అబద్ధమోకాని, ఒకనదంతి మాత్రం మున్నది.

రుక్మిణి కాపరానికివచ్చి ఐదేళ్ళయింది. ఆసంసారములో కలతలేనేలేదు. పెనిమిటిఅంటే రుక్మిణిచాలాభక్తితోఉపచారం చేస్తుండేది. ఆయనకు

నలభై యేళ్ళుదాటి నా రుక్మిణీతనమెందు
టి పెద్దవాడని ఎవ్వరినీ అననిచ్చేవా
డు. అభార్యభర్తలు అదృష్టవంతులని
అందరూ అనేవాళ్ళు.

వాళ్ళ ఇంట్లో రాజగోపాలమూ,
తల్లివచ్చిప్రవేశించి నాలుగేళ్ళయింది,
వాళ్ళకు మనస్సుబాగా కలిసి ఒకరినొ
కరు సహాయంగా ఉండేవాళ్ళు. చాలా
కాలమునుంచి ఉండడంచేత వాళ్ళు బం
ధువులకంటే ఎక్కువస్వతంత్రంగా నీవం
తే నీవనిపించుకొనేవాళ్ళు. రాజగోపా
లమూ రుక్మిణీ అన్నా చెల్లెలూవలే
సిగ్గుపడకుండా మాట్లాడుకునేవాళ్ళు.

రుక్మిణీ చాలా అందగత్తె. అందముం
తా ఆమెకళ్ళల్లో మూర్తీ భవించి ఉండేది.
చూచిన వాళ్ళంతా ఆమె కళ్ళలోగొప్ప
తేజస్సు ఉన్నదనేవాళ్ళు. ఆకళ్ళుచుంచ
లమైనవి కావు. అవి ఎప్పుడూ శాంతము
గానూ గంభీరముగానూ ఉండేవి.

ఆరుక్మిణీకళ్ళు రాజగోపాలాన్ని ఆక
ర్షించక ఊరుకోలేదు. కాని అతడక్క
డికివచ్చిననాల్గేళ్ళదాకా తన్నవి ఆకర్షిం
చినట్లు తెలుసుకోలేదు. కాని అవి మొ
దటించుచీ అతన్ని ఆకర్షిస్తూనే ఉన్నవి.
అంతకంతకు వాటిఆకర్షణబలం పెరిగింది.
తాను రుక్మిణీని ప్రేమిస్తున్నానని తెలు
సుకున్నతర్వాత మనస్సు మరలించుకోవ
లెనని ఎంతో ప్రయత్నంచేశాడు. అటు
నుంచి తప్పించవలసిన ప్రయత్నంచేసిన
శాస్త్రీ అతని బుద్ధి ఆమెవైపు మరింతపో
యేది. ఆవాగులో దిగినతర్వాత దానికి
ఎదురీదట మతనితరం కాకపోయింది.

రుక్మిణికి తనపైనప్రేమ ఉన్నదేమో

తెలుసుకోవలెనని రాజగోపాలం చా
లారచుత్తుంచేశాడు. ఆమె ప్రతిరోజూ
అతనిపాట విన్నదానికి వచ్చేది. ప్రతిరో
జూ వాళ్ళు ఇదీ అదీ మాట్లాడుకునేవా
ళ్ళు. రుక్మిణి ఎప్పుడూ గంభీరంగా ఉండే
ది. రాజగోపాలం ధైర్యము చాలక తన
ప్రేమ ఎప్పుడూ ఆమెకు సూచనగా కూ
డా తెలియజేయలేదు. రుక్మిణికి ప్రేమ
తలంపుకూడా ఉండేదికాదు.

చివరకు ఆసంగీతము పాడినరోజు
రుక్మిణికి తనపైన ప్రేమ పుట్టినట్లు తెలు
సుకొని రాజగోపాలం సంతోషించాడు
అప్పటి దాకా శాంతముగా ఉండే రాజ
గోపాలం మనస్సు ఆపైన నిల్వలేక పో
యింది. ఎప్పుడు తెల్లవారుతుందా, ఎ
ప్పుడు ఆమె కనపడుతుందా; ఎప్పుడా
మెతుపాటవ్రాసిపెట్టుతానా అనే ఆలోం
లో అతని కారాత్రి కూగుకుకట్టలేదు.
మర్నాడు తనప్రేమ అంతా రుక్మిణికి
తెలియ జెప్పెందుకు తెల్లవార్నూ మా
ట లాలోచించకుంటూ పడుకున్నాడు.

3

మర్నాడు మధ్యాహ్నం గదిలోకూ
ర్చుని రాజగోపాలం పుస్తకం చూస్తు
న్నాడు. రాజగోపాలం పుస్తకమువంక
చూస్తున్నాడే కాని అతనిమనస్సు అ
క్కడలేదు. ఎక్కడన్నా చీమ చిటు
క్కుమంటే తలుపుతీసి చూస్తున్నాడు,
కాస్తసేపే రాజగోపాలానికి చాలాసేపు
గా కనబడుతున్నది. ఎంతసేపైతూ ఎదురు
చూసినా రుక్మిణి పాటవ్రాయించుకో

డానికీ రావడంలేదు.

కొంతసేపటికి అతనికి అడుగులచప్పుడు వినవచ్చింది. ఆత్రంతో రాజగోపాలం తలుపు తెరిచి చూశాడు. ఆవచ్చింది అతని తల్లి. ఆమెను చూచి తన తొందర అణచుకొని అతను, “ఏమమ్మా?” అన్నాడు.

“అబ్బాయీ, ఇవ్వాలి పొద్దు కూకే దాకా పురాణం చదవతారట. ఆబ్రాహ్మడు పుస్తకం బాగాచదువుతున్నాడు. నేను వచ్చేప్పటికీ కాస్త ఆలస్యమవుతుంది. ఎక్కడికీ వెళ్ళక ఇంట్లోనే ఉండు,” అని తల్లి రాజగోపాలానికి ఇల్లు వప్పగించి పోయింది.

రాజగోపాలం పుస్తకము అవతలపాడేసి అటూఇటూ తిరుగుతున్నాడు. అకస్మాత్తుగా గది తలుపు తెరుచుకున్నది. అప్పుడు రుక్మిణి స్వతంత్రంగా గదిలోకి వచ్చి, “ఇప్పుడు పాట్రవాసి పెడతావా?” అని అడిగింది. రాజగోపాలం సరే అని విడిగా పెట్టి ఉన్న కాగితమూ కలమూ పట్టుకున్నాడు.

రుక్మిణి చిరునవ్వునవ్వి, “పాడే! నాకోసము కాగితమూ, కలమూ సిద్ధంగా పెట్టుకున్నట్టున్నావు. విడికాగితము మీద వ్రాస్తే ఇక్కడా అక్కడా పడి పోతుంది. నా పాటల పుస్తకం మీద వ్రాసి పెట్టు!” అన్నది.

రాజగోపాలం రాత్రినుంచీ అందామనుకొన్న మాటల్లో ఒక్కటి అనలేక పోయినాడు. మంత్రాగాని చేతులో బొమ్మవల్లే అతను ఇంట్లోకి వెళ్ళుతున్న రుక్మిణి వెంటనే బయలుదేరిపోయినాడు.

వాళ్ళు వెళ్ళేప్పటికి నావట్లో ఒక చిరుచాపమీద కలమ్మా సిరాబుడ్డి సిద్ధంగా పెట్టి ఉన్నది. రుక్మిణి తన పాటల పుస్తకాని తీసుకొనివచ్చి రాజగోపాలానికిచ్చింది. రాజగోపాలం మాచాపమీద కూర్చుని గీతము వ్రాస్తున్నాడు. రుక్మిణి నవ్వుమొగంకో అతని ఇక్కనే కూర్చుని అతను వ్రాస్తున్న గీతము మెల్లిగా పాడుతున్నది.

నాలుగు బంతలు నోయడ మైంది. ఐదోబంతి రాజగోపాలం వ్రాయబోతున్నాడు. రుక్మిణి చెయ్యి అడ్డం పెట్టి, “క సేపు పుస్తకం అంతట పెట్టి నేనడిగేదానికి జవాబు చెప్పు!” అన్నది.

రాజగోపాలం పుస్తకం కింద పెట్టి, “నీవన్నీ ఏమిటి?” అన్నాడు.

“నీ కిప్పు డాన్సేళ్ళు?”

“ఇర్నవైరెండేళ్ళు.”

“చాలాసంబంధాలు తిరిగి పోతున్నవికదా, ఈయేడువినాహం చేసుకోవా?”

రాజగోపాలం సిగ్గుతో కొంతసేపు జవాబు చెప్పక చివరకు ఆమెవైపు తలయైత్తి “చేసుకోను” అన్నాడు.

రుక్మిణి గంభీరముఖంకో రాజగోపాలాన్ని చూసి, “పెద్దవాడి మయ్యేదాకా ఉండబోకు. చిన్నవాళ్ళు పెద్దవాళ్ళను చేసుకుంటే సుఖపడరు,” అన్నది.

“నీవు సుఖపడడం లేదా?” అనేవర్షి మూటి మాటికి రాజగోపాలానికి నోటిదాకా వస్తున్నది. ఆమాట అంటే రుక్మిణి సంకోషిస్తుందో లేక నొచ్చుకుంటుందో! ఆమెముఖాన గంభీరము ఎంతకూ తగ్గలేదు. ఆమాట బిగ్గరగా అనడానికి

సాసాసించక రాజగోపాలు పుస్తకము తీసుకొని మళ్ళీ వ్రాయమొదలు పెట్టాడు.

ఇంకో నాలుగుబంతులు వ్రాయడమైంది. రుక్మిణి రాజగోపాలం చేతులో నుంచి పుస్తకం లాక్కుని అతనివైపుకిరిగి ఆగితం బహుశా వ్రాయంగా పాడింది. అది పాడేటప్పుడు రుక్మిణికిళ్ళు అభినయం చేస్తున్నట్టు రాజగోపాలానికి తోచింది, అతడు ఆనందంతో వివశుడైనాడు. ఏమేమో మాట్లాడవలెననుకుంటాడు కాని ఎంతకూ అతనినోట మాటరాదు. చివరకు అతను అతిపగియత్నంమీద వినపడకుండా “ఇంకోసారి” అన్నాడు.

రుక్మిణి చిరునవ్వు నవ్వి ఇంకోసారి పాడింది. ఈమాటలు పాడేటప్పుడు అభినయం మరింతస్ఫుటంగా కనిపించింది. పాట కాగానే ఆమె “సరిగా పాడినానా?” అని అడిగింది.

రాజగోపాలం ఆమె ముఖాన్ని తనే కదపిస్తో చూస్తూ మెల్లిగా “దివ్యంగా ఉంది!” అన్నాడు.

ఆమాటలు రుక్మిణి వినిపించుకోక నవ్వుతూ “ఎప్పుడూ అట్లా మాట్లాడకుండా వాకళ్ళవంకే చూస్తావే? నాకళ్ళకు దిప్తికూడా తగులుతుండేమో!” అన్నది.

రాజగోపాలం ఊహి కడి వణుకుతూ చప్పున తలవంచు కున్నాడు. రుక్మిణి వక్కుమని నవ్వి అతనివీపు తనచేతితో తట్టి “భయపడకు ఇట్లా బోతే రేపు కాపర మెలా చేస్తావు?” అని అత

నిచేతికి పాటలపుస్తక మిచ్చి పాట పూర్తి చెయ్యమన్నది.

పువ్వువంటి ఆమె చెయ్యి తనవంటికి తాకగానే ఒక్కక్షణంసేపు రాజగోపాలం కరవకత్వం పొందినాడు, కానీ రుక్మిణి మాటలకుమాత్రము అతడు చాలా సిగ్గుపడి వంచినతల ఎత్తకుండా భయమేమిటి? అంటూనే మళ్ళీ గీతము వ్రాస్తున్నాడు.

గీతము వ్రాయడం పూర్తికాగానే ‘అంది’ అని రాజగోపాలం కలమూ పుస్తకమూ నెమ్మదిగా కింద పెట్టాడు.

“అప్పుడే అంతా విరేయిందా? అలాంటి తప్పులలేకుండా చూడు” అన్నది రుక్మిణి రాజగోపాలం చదివి చూసి తప్పు లేమీ లేవన్నాడు.

రుక్మిణి అప్పుడా పుస్తకం తీసుకుని ‘అంతా ఇదేనా’ అంటూ రెండుమూడుసార్లు చదివి చూసుకున్నది. తప్పులేమీ లేవు.

ఇంతలో కిథిలలుపువద్ద కొద్దిగా అలికిడి వంది.

రాజగోపాలం ‘ఇక వెళ్ళేదా’ అని లేచి వెళ్ళబోతున్నాడు.

రుక్మిణి అతన్ని ఆపి, “కాస్త అగు, పాట వ్రాసినందుకు ఏ మియ్యమంటావు?” అన్నది.

“నీకు పాటవ్రాసి ఇచ్చినందుకు ఏం తీసుకుంటావ?”

“నిన్ను అడిగితినికాదా? నీవేం కావాలో అడుగు!”

“నాకు కావలసింది ఏముంది? నిన్ను

నవ్వుల కన్నాను. ”

“ నిన్ను అన్నమాట నవ్వులకేనా? నీకు కావలసిందేమీలేదా? ”

రుక్మిణి స్వరం కఠినంగా ఉన్నది. రాజగోపాలం ‘లేదు’ అనలేక పోయినాడు. కొంతసేపుండి తలయెత్తి అతనామెను సాఫి ప్రాయంగా చూచి “ ఆకళ్ళు...” అని ఏదో గొణుగుతున్నాడు.

రుక్మిణి ముఖం పైకెత్తింది, రాజగోపాలం పెదవి రుక్మిణి కళ్ళను తాక

బోతుంది. వీధితలుపు పగిలేట్లు దడదడ చప్పుడైంది. రాజగోపాలం మెల్లిగా తన గదిలోకి వెళ్ళిపోయినాడు, రుక్మిణి పోయి తన పెనిమిటికి తలుపు తీసింది.

... ..

“ మునుపు కాస్త సంగీతము పాడేవాడివి. ఇప్పుడు పాడనే పాడడం లేజేమిరా? ” అని ఒకనాడు సాయంత్రము రాజగోపాలాన్ని తల్లి అడిగింది.

“ అమ్మా పరీక్షలు వచ్చినవి కాదుటే! ” అన్నాడు రాజగోపాలం.

ఏలా?

“ గి రి కు మూ ర ”

శ్రేణియలు బాగునేయమ్మ, యెనగాని కోకిల కుహారములకున్, మురిపపు గొత్తమావి శిగుప్పటకుం గలట్టి ప్రకృతి రాహస్య దివ్యసంబధ మేలా? మనుజుని హృదంత రాశమ్ము, మదవతీవి లోచనా కృష్ణచూడమై, పూచినట్టి సన్నవిరిజాడి పూతీవ చెర్చు ఘోర వాసనా దుర్బాత్వమ్ము పరపుటేలా? పాతదుస్మిలితాంచితాబ్జాత చలద లీరవామోద రసధునీలలకును,

నన్య మెఱుంగగలేని చైతన్యహీన మైనప్రకృతి స్వరూపసంధాన మేలా? బుడిగురువింద పూతీవ నిండుకోర్కె. ప్రాజ్ఞ యశావన సామ్రాజ్యపట్టభద్ర తా సముత్సాహ మిలీతకాతర్యయైన తగుణి తాంబూలరాగంబుతగులుటేలా? శరదమలమేఘమాలి కాసముదయంబు కన్న, ప్రళయావసానదుష్కాల తీవ్ర మారుతమకన్న మనుజుని మనసునకును గలిగి యుండిన యట్టివేగ మృదేలా?

మాధవీకంకణము

౧౮

జ్ఞానమును పొందిన మిగిలిన కొద్దిమంది రాజస్థానాభిముఖులై చరణ జొచ్చిరి. తప్పటియ మిత్ర మగు గజపతిసింగుమరణమునకు మిగుల దుఃఖము నొందినను సరేంద్రుఁ డనుదినము నూతన వ్రతేశములను జూచుచుండటచేత దుఃఖము కొద్దిగా తగ్గెను. కొన్ని దినములు పర్యాణము చేసి తుదకు పైనికుట రాజస్థానమున ప్రవేశించిరి. జన్మంతసింగు మార్వాడదేశ ప్రభువు; అచ్చటి బోవలెనన్న మేవాడు రాజ్యముగుండ ననవలసి యుండును.

మేవాడు రాజ్యమందలి యనేక దుర్గములను గాంచి సరేంద్రుఁ డచ్చెరు వొందెను. సామాన్యముగా దుర్గములు పర్వతశ్రేణులములపై నిర్మింపఁ బడియుండుటచే చుట్టన పట్టుకొనుట శత్రుల కసాధ్యముగ నుండెను. దుర్గము గిరికిరీటములవలె రమణీయముగా నుండెను. ఆదుర్గములన్నిటి నధిరోహించుటకు మార్గములు లేవు; ఒక వైపున సాపానములవంటి బాట యుండును; దానివెంట జనులు రాకపోకలు చేయుచుందురు. యుద్ధకాలమున దుర్గములో తిరుబండములు సంచి తమలగును. ఉన్న ద్వారము నొక దానిని మూయుదురు; పిమ్మట శాత్రువు లేమి చేసినను దుర్గనివాగులు నిశ్చింతముగా నుండఁగలరు. వైరులు దుర్గము నధిరోహింతు నపకృతిమించి నప్పుడు మీఁదినుండి తొలఁపింపులు జూతురు, అనేకులు నశింతురు.

ఇట్టి దుర్గములను గాంచుచు పైనికుట చివర కొక నాటి సాయంకాలమున చిత్తోడు దుర్గమును సమీపించిరి. భటులు భోజనాదులు ముగించి తమతమ డేరాలో విశ్రాంతి తీసుకొనుచుండిరి. సరేంద్రుఁడు కొద్దిమంది రాజపుత్రులతో చిత్తోడు పర్వతము నెక్కి, దాని మీఁది దుర్గమున విచరింపఁ జొచ్చెను. ఆశ్చర్యాన్విత శక్తిములతో నతఁడు కుంభరాజా కట్టించిన చక్కని స్తంభమును, పద్మనీడేవి పొగిసాద సరోవరములను, రాజపుత్రులు ఖడ్గవాన్ములై మాటిమాటికి పొర్రులు విడిచిన సింహద్వారమున, చిత్తోడులోని రాజపుత్రాంగనలు చితులెక్కిమానమున కులమునురక్షించినప్రదేశ మగుగ నాను విలొకించెను.

[౨౪]

వారియెదుట నొకవృద్ధుఁడు చుట్టర నిలిచెను. రాజపుత్రులతో కొంచెం బాటున నానవాలు పట్టిరి. అతఁడు చిత్తోడులోని వృద్ధచారణుఁడు. పూర్వకాలమున రాజస్థానమందు గాణపత్యులు రాజలంకామున బాడి, రాజపురుషులకును నాగలకులకును గంతోపము కలిగించెడివారు. రాజస్థానమున నిప్పటికిని సంధ్యాచురుమున జనులు గుమిగూడి, చారణుని గీతములు వినుటకు వేసుకపడుచుండురు. పూర్వరాజుల యశోగీతముల నాకర్ణింప వారలనేత్రములు వీరబాష్పములతో నిండిపోవును.

౧౯

ఆచారణుఁడు శైశవమందు మేవాడ దేశపు భువు పౌతాపసింహునిచే బోషింపబడెననియు, చిన్నతనమునుండి యతఁడు పౌతాపురిలో పర్వతగుహలయందు నుపత్యక్తలయందును నివసించుచు నృపాలుని కీర్తిని కవితా రూపమున బాడుచుండెననియు సరేంద్రుఁడు మరునాటి యుదయమున ననుసంధానముచేఁ దెలిసికొనెను.

దక్షిణ చక్రవర్తిలో ననేక యుద్ధములు చేసి తుదకు పౌతాపుఁడు మృత్యునొందు నాటికి చారణుని కివచది సంవత్సరము లుండెను. ఇప్పటి కది యరువది యేండ్లనాటి సంగతి, కావున చారణునివయస్సు రహస్యమి యెనుబడి సంవత్సరము లుండును. అయినను, అతఁ డింకను చిత్తోడుపర్వతమున రాత్రులందు సంచరించును. దైవబలముచే చారణుఁడు బలిష్ఠుఁడని యెల్లరు పలుకుచుండురు.

తనమరణ సమయమున ప్రతాపుఁడు తన కుమారుని అమరసింగును మంచము కడకు రప్పించి, తనవలె అమరసింగు గూడ మొగలులతో యుద్ధము నిరంతరము చేయు నట్లును, మొగలులకు లోపడ కుండు నట్లును శపథము చేయించుకొనెను. తండ్రి యానతిని పరిపాలింపుటకయి అమరసింగు అత్కర్మతోను తత్పరఁడై యున్నాడని గిరుతోను యుద్ధము చేయుచు జనకునివలె పరా

౧౮౫

క్రమము చూపెను. ఈయంద్రము లన్నిటను చారణుడు సర్వదా రాణావెంట నుండి, అన్ని వేళలందును ప్రతాపసింగును దృష్టాంతముగాఁజెప్పుచు నాతని కుత్సాహము కలిగించుచుండెను; కాని, ఆయనకు విఫల మయ్యెను. అమరసింగు తుదకు జహాంగీరుకు లోపడెను; అయినను అది మేననకు మాత్ర మనవచ్చును; అమరసింగే మేవాడ దేశపురాణా ఆయన దస్టీసాదునకుఁ బంపు కప్పము కంటె రెండురెట్లు సాదుసా ఆయనకు బహుమానరూపమునఁ బంపుచుండెను. ఆయన సింగదస్టీనగరమునకుఁ బోవవలయును లేదు. ఆయన కుమారుడు కరుణసింగును పాత్రుఁడు ౭౫త్సంగును జహాంగీరు, కన్యప్రీతి మార్ జహాన్ సాదరముగా నాహ్వానించుచు, మణిపాక్షికముల పాతి తోషికముగా నొసంగి సంతోషపెట్టుచుండును. అమరసింగును చారణుడు రాణాగా నెంచక, శ్రోధాభిమానములచే కబూర్తులు పలికి, లేచిపోయెను. అమరసింగు లజ్జనొంది, తండ్రికిఁ జేసిన వాగ్దానమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని, సింహాసనము విడిచిపెట్టెను. అనంతరము కరుణసింగు రాణాయయ్యెను.

అక్కర చిలోడు ధ్వంసము చేసినతరువాత ఉదేవుల్ అనుపేర సీచక్కిని ర జధాని నిర్మించబడినది. కాని, ధ్వంస మయిన చిలోడునందే చారణుడు నివసింపఁ జొచ్చెను. ఒకటి రెండు లోజులకు వైసుండి దిగి, క్రిందిగానువాస్తవ్యులమైనవారిని భుజించి యాతఁడు మరల దుర్గమున కేగును. ఇన్నిధముగా నిర్మి స్థానమున నుండుటచే నాతఁ డున్నతఁ డయ్యెను. పర్వతగవ్వనమాతని నివాసస్థాన మాయెను. మేఘముగర్జించినప్పుడును, యుంబురా వాతముచే నరణ్యము కల్లోల మయినప్పుడును అతనికి మహోల్లాసము కలుగును ప్రతాపసింగు అక్కరతో యంద్రము చేయుచు న్నట్టులాతఁడు కలకరించును.

రాజపుత్రునైతిరులు కొన్ని లోజులు ప్రయాణము చేసి, ఆరావళి పర్వతములను దాటిరి. ఒకసారి భటులు పర్వతపాదముల వెంటఁబోవుచుండిరి. ఇరువక్కుల పర్వతరాశి తల యెత్తుకొని యున్నతీర్థభరములు నభోమార్గమునుండి క్రిందికిఁ జూచుచున్నట్లు లుండెను. ఆతీర్థములనుండి యనేక నిర్ద్వంద్వములు దూరమునకుండే కేవలవలెఁ గానొనరబడుచు, నూర్యరశ్మిలో మిలమిలలాడుచు

అంధకారమున నదృశ్యమగుచుండెను. సెలయేటి నీరు క్రిందఁబడి, కొన్నిచోటుల నదీరూపమునఁ బ్రవహించుచు, మఱికొన్ని ప్రదేశములందు నల్లంకల పర్వతము లుండుటచే నిర్మలసరోవరమువలెఁ గానిపించుచుండెను. నలిలము పరిశుభ్రమై నిశ్చలముగా నుండ, నాలుగుదిక్కుల నున్న పర్వత శిఖరముల ఛాయ గానినై నిదిగించుచున్నట్లుండెను.

వేటొకసారి నైతిరులు రాత్రివేళ కొండ త్రోవను బోవుచుండిరి రెండురెక్కల పర్వతశిఖరముల చుట్టరీతిని ప్రయాణముచే కాంతివంతములై యుండెను. అగ్రరాగ్రమున నవి ప్రకాంతమై, నకలగ్రాపంచిక వృత్తుల నణచి నిర్మలాంబరము దెస ముఖ మెత్తి ధ్యానమగున్నై యున్న యోగులవలె నుండెను. ఆ ప్రకాంత విభావరి యందు రెండురెక్కల పర్వతములపై నట్టిశోభను విలోకించుచు నగుచు నున్న మార్గమువెంట నుభటులు చురుకుంటిరి.

కొండక్రింద భూమిండును, పందిరములందును అదివనివాసులగు నగభృత భిల్లులు నివసించుచుండిరి. భారత వర్షమునంద యితర ప్రదేశములందు వలెనే రాజస్థానమందును సేక్యులన కుపయోగించు భూమిని ఖర్చు చేయుటకు నాధ్యులు నశము చేసికొనఁగా అదివని వాసులగు భిల్లులు పర్వత హవ్యరముల వివసించుచున్నారు. వారు రాజస్థాన ప్రభువులకు లోబడి యుండలేదు; అయినను, మొగలులతో యంద్రకాలమున ధనుర్మాసములు ౭ ల్లి, పర్వతములపైకేక్కి, రాజపుత్రులకు చాల తోడ్పడుచుండిరి.

పర్వతముల దాటి బహుళసింగు కింగ్రిముగా తన దేవునిఁ బ్రవేశించెను. మేవాడు మార్యాడ దేశములం జూడ ప్రకృతిలిలాకరమున దేశములను భేద మొనరినట్లు కానరచును. మేవాడు దేశములందు పర్వతములు, చెద్రవృక్షములు తిగిలు కలవు; మార్యాడు విపరీతముగా నుండును; పర్వతములులేవు, ఆశ్చర్య వట ప్రభృతి బృహద్వృక్షములులేవు, ఊర్వరభూమి, పసనములు లేవు, పర్వత పరివేష్టిత జలాశయములు లేవు, కేవలము మరుభూమియందు వాలుకారాశి వ్యాపించినవన్నది. కొన్ని కొన్ని తావు మండలములు చిన్నచిన్నవి కానరచును. ఈమందభూమి మీఁదుగా నైతిరు లేఁగొన్నవయమున మేవాడు దేశీయభటులు మా

విష్ణు భటులతో కిరహానుగా నుండి.

అకరా రహోపే ధోరరాహా

బాజరాహోపే ధోరరాహా,

దేహోహో రాజా తే మారవా!

అహజన్మమి సన్యాశ్శకాదు, ఇని వీర
సుత్ర మత్ర మగుటనిశ్చయము!" అని మార్వాణే
యోధులు సగర్వముగా నుద్దేశించిరి. మార్వాణే
రాజపుత్రులు కొంచెము మోటువారు; నారికంఠె
నెక్కువ సాహసము గలవాటి వారు లేరు.

ఇవిభమున మోహులొక్కొక్కరులు ప్రమాద
ముచేసి, రాజధానియగు జోధపురమున నున్న
పించి, శిబిరములు సంస్థాపించిరి. అప్పుడు నరేంద్రుడు
గజపతినిం గ మాటలు స్మరించి,
రాజును సందర్శింప నొకసారి యరిగెను. ఇద్దరు
తనింగ మహారాజు పటకాటీమున విమణభద్రున
ముతో నొంటరిగాఁ గూర్చుండియుండెను.
నరేంద్రుఁ డాచనపన్నిధి కేగెను.

శ్రీభువునాని బడసి నరేంద్రుఁ డిట్లనె
ను: మహారాజా, నీచోటివీరమున లోయనచ
చరుఁ డొకఁడు నిగురుఁ డనువాఁడు. పూర్వ
మొకసారి దేవరవారు ఆచనయేడ ప్రసన్నులై,
ఈముక్తాహారము నొసంగినారు. ఆచనతమమును
గ్రహమునకు అవమానము కలిగింపలేదు. ఒహిగం
గయధ్రమున మృతినొందెను. ఈముక్తాహారమును
తమకు సమర్పింపవలెని మగణమునకు ముందు
నాకాచన యానతిచ్చెను.

రాజాండను చాలసేపు మాచి, నిట్టూర్పువి
డిచి, యిట్లు పలికెను: మహారాజా, మా గూఢాభూ
మియందు నీకంటె పరాక్రమవంతుఁడు కానరాదు
నీతండ్రి లేజనింగు నెలుగుదును. నూర్వమహల్
దుర్గమున ఆతని యాతిధ్యముగ్రహించితిని. గజప
తీ, నాబలవంతము మీదనే మార్వాణేభూమికి
వచ్చినావు. అనేకపర్యాయములు యుద్ధమునందు
నీతండ్రివలెనే పరాక్రమము చూపితివి. ఒకసారి
యోధులు నాప్రాణములు రక్షించితివి; అందు
కే నీవు ముత్యపుదండ నిచ్చినాను; ఇప్పుడు నీయ
గువులు నాకై విడిచి దండను నాకు మరల నిచ్చి
తివి. —వత్సా, నదిజల మొకసారి ప్రవహించి
మరల వైకుంఠ రాదు; ఒకసారి దానము చేసిన
దానిని రాజు మరల తీసికొనడు. నీ నేపీహితుని
హక్కికహారమును నీవే ధరింపుము, యుద్ధమునం
డాతని పరాక్రమమునీవు జ్ఞప్తయిండును.

నరేంద్రుడు రాజు నభీనందించి, హారమునకెర
న్ననందాప్తి యిట్లు విన్నవించెను: మహారాజా,
ఒకవిన్నవ మున్నది. గజపతి సింగునకు ఇద్దఱు
శివులు బాగురు; వారికి తల్లిలేదు. మహారాజు
గారు అంగ్రహించి శిశువులయెడ కృపాదృష్టిని
బ్రసరింతురు గాక యనియు, కాలక్రమన రఘు
నానుఁడు రాజాజ్ఞాసారముగా తన తండ్రివలె
సంగ్రామమున శివమును వివేక సురుఁ డగుఁ
గాక నునియు, ఇంతకంటె తనకు మఱియొక
రిక లేదనియు గజపతిసింగు దేవరవానికి విన్నవిం
పుటని నాతోఁ జెప్పినాఁడు.

బాలిగిలపు నీవాక్కు లాలించునప్పటికి
నేత్రముల నీరు గ్రమ్మ రాజుజెనెను: వత్సా,
చాలు. ఆశిశువులను నావిడ్డలవలె జూచెదను,
జోధపుర మహారాజ్ఞ జనని యగును. నాయాగ
మన వృత్తాంతము నింతవఱకు రాణిగారికిఁ దెలు
పలేదు. మన దూతలతో నీవుగూడ నరిగి, రాణి
గారికి గజపతి విన్నవముఁ దెలుపుము; ఆతని శిశు
వులనుగూర్చి రెండు మాటలు చెప్పెను.

రాజునానిని చొప్పున నరేంద్రుఁడు కొంద
లుదూతలతో జోధపురదుర్గమున కరిగెను. ఒక
సారి ఆదుర్గమును జూచినవారలు దానిని విస్మరిం
పఁజాలరు. నల్లంకల కేవలము వాలుకారాశి, మ
దుభూమి, నకును నొక యున్నతపర్వతము; ఆ
మహాధరశిఖరమున జోధపురదుర్గము వీరుని కిరీట
మువలె బ్రకాశించుచుండెను. పర్వతతలమున
నగరము వ్యాపించి యుండెను. నగరమున రెండు
నగరములు: తూర్పున 'రాణితలాద్,' దక్షిణమున
'గులాబ్ సాగర్' కలవు. స్త్రీలు ప్రాదమనుండి
జలము గొని పోవుచుండిరి. తటాకపార్శ్వమున
మన్న యాద్యానమున మందలకొలది దానియ్య
కొమ్మలమీద ఫలములు వేలాడుచుండెను. నా
గరములు స్వచ్ఛందముగా ఆ యారామమున విహ
రించుచుండిరి. నరేంద్రుఁడు పర్వతము నెక్కి,
రాజప్రాసాదమును జేరెను. రాణి యానతినింది
నరేంద్రుఁడు, దూతలను లోపలఁ బ్రవేశించిరి.

తెల్లరాతితో నిర్మింపఁబడిన మందిరములో
సింహాసనమున రాణి యుపవేశించి యుండెను.
నల్లంకల పరిచారకలు పరివేష్టించి, మైనూరములు
వేయుచుండిరి. రాణి ముఖము మేలిమునుగున
కొంచె మాచ్చాదితమయి యున్న ను అగ్ని సంతాక
మగు నేత్రశ్రోతీ దాగియుండలేదు. ఆమె నిబిడ

కృష్ణకేశరాజులో రత్నములు ధగధగ లాడుచుండెను.

దూత నమస్కారము చేసి, మెలమెల్లన సభ యముగా యావద్వృత్తాంతము నామెకు విన్నవించెను. పిడుగు పడుటకు ముందు నభోమండలమువలె రాణి యిండుకనేపు నిశ్శబ్దముగా నుండి పిమ్మట నవకుంతనము తొలగించి, ఆరక్తనేత్రములతో దూతదేస దృష్టి ప్రసరించి, “నీచా, నిమలినర క్షమును ఆసిప్తానదిలోఁ గలుపలేకపోతివా! నాయెడటినుండి దూరముగా లేచి పో! తాను యుద్ధక్షేత్రమునుండి పలాయనము చేసి కళంకము దెచ్చికొనుటచే ఈపరితృద్ధుగ్రమునఁ బ్రవేశింప వీలు లేదని నీవీచవచ్చుటతోఁజెప్ప!” అని పలికి మూర్ఛిలెను.

పరిచారిలు చాల యత్నము చేసి, రాణికి తెలివి తెప్పించిరి. అంతనామె కోపముచే నొడలు మఱచి యిట్లు పలుకసాగెను: “ఏ మంటివి? ఆయన యుద్ధక్షేత్రమునుండి పలాయనము చేసినదియా? పటుగెత్తువాఁడు తృప్తియొందు కాఁడు నాభర్త కాఁడు! ఈనేత్రము లింక జస్వంత సింగును జూడవు! నేను మేవాడ రాణా కుమారి తను. ప్రతాపసింహుని వంశమునుండి వివాహమాడినవాఁడు భీరు వెల్లయ్యెను? యుద్ధమున విజయము నొందలేనివో నెందుకు వృత్తి నొందలేదు దూతలు, ఇంకను నిలిచి యున్నారా? నాపైనికులెచట నున్నారు? దూతలను పర్యవేక్షించి నుండి క్రిందికి బడ్రోయుఁడు! దుర్గద్వారము మూయుఁడు!”

రాణికిరీర మంతయు వణికుచుండెను, శోకమున కంతము రుద్ధ మయ్యెను, ముఖమండలము శోణ మయ్యెను. నరేంద్రుఁ డంతట ముందునకుఁ జని మెలమెల్లన గంభీరస్వముతో నిట్లనెను: “మహారాజ్ఞి, మామరణమున కాజ్ఞ యిచ్చితిరి. మేము మరణమునకు భయపడము. జస్వంతసింగు మహారాజుగారిని మాత్రము నీచుండనవలదు. వారు యుద్ధము చేయుచుండ నే నీకన్యులతోఁ జూచినాను. నేను జీవించి యున్నంత కాల మట్టి భయంకర ట్టుద్రుము నెన్నఁడు చూడను, అట్టి యద్యుతీయ పరాక్రమము చూడను!”

రాణి యిండుక నిశ్చలదృష్టితో నరేంద్రుని వంకజ జూచి, యిట్లనెను: “యధార్థముగా ఆయన సైన్యము యుద్ధము చేసినా? నీవు విదేశీ

యుండవు. నీప్రాణములకు భయము లేదు. నిజమైన నృపాంతము విస్తరించి చెప్పుము.”

నరేంద్రుఁడు యుద్ధమును విపులముగా వర్ణించెను, రాజపుత్రులపైనికుల పరాక్రమమును, మహారాజుగారి విక్రమమును తాను జూచిన రీతిని ఆభివర్ణించి, తుద కతఁ డిట్లు విన్నవించెను. “మేఘరాశివలె మొగలే నేన వచ్చి యాక్రమించినప్పుడు, ధూళిధూమములచే యుద్ధక్షేత్ర మంధీభూతమయినపుడు, భీరువు కాసింఖాకై పలాయనము చేసినపుడు మహారాజుగారు రాజపుత్రులచేతనామానము నవలంబించి యుద్ధము చేసిరి. నాల్గదెసల రాజపుత్ర క్తముతో పర్యవేక్షింపఁదము, నీవొనదియు రంజితము లయ్యెను. ఔరంగజేబు, మురాదును వేలకొలది మొగలులతో మహారాజుగారిపైఁ బడిరి: వారు విక్రమముతో పోరిరి. వారిపాదసన్నిధిని వందలకొలది రాజపుత్రులు నిహతుఁగుచుండిరి, సంఖ్య క్షీణించుచుండెను. మొగలుల జయనివాదముతో భూమ్యాకాశములు వణకఁజొచ్చెను, కాని మహారాజుగారి హృదయము చలించలేదు. ఎనిమిదివేల రాజపుత్రులతో ఎనిమిదివందలమంది జీవించిపో లేదా! ఆయనను మహారాజుగారు యుద్ధభూమి విడవలేదు. వారిపరాక్రమమునకు ఘోరకల్లోపతల యగు నీప్రానదియును, భయంకరమైన విశిష్టపర్యవేక్షకుని సాక్షులు!”

ఈవాక్యముల నాలకింప రాణి నేత్రయుగమున జలజల నీరు గాఁతెను. ఆమె యిట్లనెను: “భగవత్, నీకు నమస్కారము! నాభర్త రాజపుత్రనామము నిలిపెను. విదేశీయదూత, ఈమాటలచే నాహృదయము కాంతించినది. అటుతరువాత నేమయ్యెనో చెప్పుము.”

“మానవుల కేది సాధ్యమో, రాజపుత్రుల కేది సాధ్యమో జస్వంతసింగు మహారాజుగారు అది యంతయు నెరవేర్చినారు. కేవల మయదువందల పైనికులు మిగిలి యున్నప్పుడు వారు రణరంగము విడిచిరి.”

“పలాయనము చేసినారా? హా, విధాతా! రాణా జామాత పలాయనము చేసినా? అని వత్సముపై గాఢముగా మోడుకొని రాణి క్రమ్యము మూర్ఛిలెను.

తోడనే పరిచారిలు రాణిముఖమున జలసేవ నము చేసిరి. త్వరలోనే తెప్పిలి యామె కరుణా

స్వరములో, “పరిచాక్షలా రా, చితి పేగుడు. నాభర్ర యుద్ధక్షేత్రమున మృతివొందెను. ఆయన నాకోసము స్వర్గమున చేరించుచుండును. నేనచ్చటికిఁ బోయెదను. ఆయన పేరిట వచ్చిన వాడు ధూర్జడు. దూతా, నీసహచరులతో నీ ఘృముగా మార్వాడ దేశము విడిచి పొమ్ము; కానివో మరణ దండనము సంభవించును!” అని యాజ్ఞాపించెను.

నరేంద్రుడు తోడివారలను దుర్గమునండి నిమ్మిమించిరి. రాణి యానతిచోప్పున దుర్గద్వారము రుద్దవయ్యెను. దూతలు బయటికిఁ జను నప్పుడు జోధపురమంత్రి యొకయుత్తర మిచ్చి యిట్లుచెను: “మహారాజుగారిని మీరు చూడవలసిన పనిలేదు. ఈవ్యక్తికను దీసికొని శివునిగా మేవాడుగాజధాని యగు ఉదేవునినకుఁ జని రాజారాజసింగుగారి కొఁసంగుడు. వారు మీ కాల్రయ మొసంగుదురు. మహారాజుగారి యానతి యలంఘనీయము; మీరు మార్వాడ దేశమున నుండుటకు వీలులేదు. రాణిగారి తల్లి కీవత్రిక యందిన తోడనే యామె జోధపురమునకు వచ్చును. తల్లితప్ప కూతురి నూరడించువారు లేరు.”

జోధపురరాజు యొనిమిది తొమ్మిదికోటలు ఉన్నతప్రాయయై యుండె నని చరిత్రమున లిఖింపబడి యున్నది. తరువాత ఉదేవునినుండి యామె తల్లి వచ్చి, పుత్రికను కాంతఃపటచెను. అప్పుడు రాణి భర్తను సంధర్శింప సమ్యక్తించెను. మరల నైన్యము సమకూర్చుకొని, జస్యంత సింగు బౌరంగ జేబుతో త్వరలో యుద్ధముచేయు నట్లు సిగ్గ మయ్యెను.

౨౦

మేవాడు దేశమునకు చిలోడు పూర్వము రాజధాని, ప్రస్తుతము ఉదేవురు. మార్వాడ వాలుకారాజినుండియు, మరుభూమి నుండియు పర్వతసంకుల మైనమేవాడ దేశమునకు తిరుగ వచ్చి, నరేంద్రునిసాధుడను మిగుల నానంద మనుభవించెను. క్రమక్రమ నతఁడు ఆరావళ్యన్యతశిఖరము నెక్కిన, పర్వతనది ప్రవహణచేయును సంధర్శించెను, కాంత నీళ్లుగిరి ప్రాదకోభ నా లోకించెను. నరేంద్రుని వృద్ధయమున నంతోషోదయ మయ్యెను, కొన్నితొజ్జ లిద్విధమున సంప

రించుచు నతఁడ, మావలను ఉదేవురు చేరి.

అట్టి రచనము ప్రశంసన నట్టి సందర్శనగరమును నరేంద్రు డెప్పుడును నావివట్లు తోచలేదు. క్రింద, కాలకినికల్లు శాశ్వతమును నిర్మలాకాశమున నలుకల్లుల వర్షత క్రేటిఁబ్రతింబుమును సుందర్ముగా కత్తునున దాల్చుచుండెను. నాలుగువైపుల చక్కని మహాధనములపై మహాధనములు బలిసియుండెను ఇట్టిచక్కని యున్నత ప్రాకారముతో క్రమక్రమే అనుభవ పుడె మును సందర్శించుచున్నట్లుండెను. సుమారు సమాఖమున నొకగిరి శ్రేణిమీద చక్కని ప్రాసాదము, ధవళసాధ పంక్తులను మండపసంరక్షనముతో నిర్మల వృక్షమున నిజప్రతిబింబమునుబ్రోకించుచున్నట్లుండెను.

మూర్త్యుద్వారము గుండ జోధపురమాతలు నగరములోఁ బ్రవేశించిరి. జోధపురమునకు ఉదేవురనునకు అప్పుడు బంధవ్య ముండుటచే మాతలకు స్వాగత మిచ్చుటకయి నాగరభటు జయ్యవ్య నలు చేయఁజొచ్చిరి. వివిక్త మార్గమునెట్లు నరేంద్రును నతని సహచరులును ప్రాసాదాభిముఖముగాఁ జనుచుండిరి. చాలబలుల మంగళగీతములు పాడుచుండిరి. కలశము శ్రుత్యుని యిరువైపుల స్త్రీలు నిలిచి యుండి అనందగీతములు పాడుచు జోధపురమాతలను గౌరవించిరి ఒకటి రెండు నాడెములచొప్పున నందఱకు బహుమానము లిచ్చుచు మాతలు సంకుష్టి కలిగించుచుండిరి.

పిమ్మట వారు ప్రాసాదమును బ్రావించి, రాజాయనతి చొప్పున లోపలఁ బ్రవేశించిరి. శ్వేత పానాని సోపానముల నాలోపించి వారు మూర్త్యుమహాలలోని కేగిరి. రాజా ఆమహాలలో నే విదేశీయ దూతలకు దర్శన మిచ్చును. ప్రభువువంశమున కాదిపురుషుడగు నూర్వుని విగ్రహముచెక్కించి అందొకవైపున నుంచుటచేతనే వానికి నూర్వమహల్ అను పేరువచ్చెను.

రక్తవర్ణమైన మండితము, బహుమూల్యరత్న ఖచితమునగు సింహాసనముపై బహ్వరావు మంకావతంసుడగు మహారాజా రాజసింగు ఉపవేశించి యుండెను. నాలుగువైపుల స్వర్ణఖనిత రజత స్తంభములమీది చాండినీయందు మణిమాంకైకములు ప్రకాశించుచుండెను. కొంచెము దూరముగా పారిమదులకు కూర్చుండి యుండిరి. అనారాధిత (సుధర్మ) సద్భక్తులగు రాజపుత్రయందు చాళ

బలులు నుతిపాఠములతో రాజాగు బ్రతంసించుచుండిరి. ఇన్యూనసరమున జోధపురమాత లేతెంచిరి.

విషయముతో దూతలు సమస్త వృత్తాంతములను రాజాకు విన్నవించిరి; జన్వంతసింగు పరాజయము, దేశమునకు మరలి వచ్చుట, రాణికోపము, రాజుదుర్గత — ఈవిషయముల నన్నిటిని దెలిపి, జోధపుర మంత్రీ పంపివ పత్రికను రాజాకు సమర్పించిరి. రాజారాజసింగు అన్ని సంగతులు తెలిసికొని, జన్వంతసింగుకయి విచారము చూపి, దూతలకు నెల వసంగెను; ఉదేవుడలో నడుటకు వారికి తగినచోటు ఏర్పాటుచేయవలె నని నుత్తరీ కాష్టయిచ్చెను. కొద్దిరోజులలో జోధపుర రాణితల్లి ఉదేవుడునుండి జోధపురమున కరిగెను.

నరేంద్రనాథుఁ డుదయపురమున కిన్ని మాసములుండి; మిగుల నానంద మొందెను. హేమలతా ప్రతిభూతి ఆతనిహృదయమున గాఢముగా అంకితమై యుండెను; ఆమెతలంపులు మరలిపోవుట లేదు. అయినను, రచుణ్ణిజైన యాయుష్య ల్గతయందు నివసించు సమయమున ఆతలంపులు కొంచెముగా తగ్గినవి. ఉదేవుడునుండి కొంచెము దూరమున కనేకయద్ధతేత్రిమూలు, జయస్తంభములు, పవిత్రధూపాలును కలవు. ఒక్కటొక్కటిగా నతఁ డన్నిటిని సందర్శింపఁ జొచ్చెను. ఒక్కొక్కప్పుడే కాకిగన, తేటికొప్పడు ఉన్నత తార్తరబాలునితోను నరేంద్రుఁడెన్నో పర్వతముల నెక్కినను, హృదముల నీక్షించెను, బహు ప్రదేశముల సందర్శించెను. అప్పుడప్పుడు పాత్రః కాలమునుండి మధ్యాహ్నము వఱకును, అపరాహ్నమునుండి సాయంకాలము వఱకు నరేంద్రుఁడు పరిభ్రమించుచుండును. ఉదేవురమున క్రీడాసత్తులగు రాజపుత్ర బాలకులు వృభాతమున ఆక్రొత్త యాత్రికుని వేలిలితిఁ జూపుచుచుందురు. సాయంకాలమున రాజపుత్రాంగకలు మడుగునుండి నీటి బిందెలు తీసికొని మరలినచ్చువుడా విదేశీయుని జూచి బాలకుఁడని యెంచి, నమస్కరించి పోవుచుందురు.

తార్తరబాలుఁడు నిశ్శబ్దముగా తనయజమానుని వెంట సంచరించుచుండును; చైతన్యము వృక్షములనుండి ఫలములు ద్రెచ్చును; సాయంకాలమున పడవల్ల తానే తెడ్డవేసి, యజమానుని

ఉదేవురనకు మరలఁ దీసికొని వచ్చుచుండును పృథ్విరాంతసరస్సుపై పడవ తేలియాడుచుంబోవును సంద్యాసమయమున నభోమండలమును, ఉత్తుంగ మహిధగములను, నిర్మల సరోవరమును వీక్షింప నరేంద్రుని హృదయము కాంతసప్తార్ణవ మగును. అప్పుడప్పుడు తార్తరబాలుఁడు సప్తమ్యమున గానమునను నారంభించును. గీతము తార్తరభావయం దుండుటచే దాని యర్థము తెలియక పోయినను ఒకటి రెండు మాటలవలన నది ప్రణయగీతమని నరేంద్రునినకుఁ దెలియుచుండును. పాపము! ఉన్నత బాహుఁడా, నీ వీవయస్సునకే ప్రేమెన్నత్రుఁడె యెతివా? కానివో, పిచ్చివాఁడవు కానెల? క్రొత్తలయం దస్వాభావిక తేజముండుటెల? గృహము, దేశమును విడిచి, దేశదేశములందుఁ జిరుగ నెల? పిచ్చివాఁడు నరేంద్రుఁడకుఁ దగిననెవఁడను!

రాత్రివేళ వెన్నెలలో ప్రాదమునకు వన్నెవచ్చును; తరంగములపై చంద్రకరణములు రవ్యముగా నాట్య మాడును; మందమారుతము తరంగ మాలికను ముద్దాడును. నరేంద్రుఁడు పడవలోఁ బడుకొని, నల్లంకలనున్న పర్వతరాశిని విలోకించును, ఆకాశనిలచ్ఛవిని గాంచును, పాలనరుగువంటి తెలివబ్బుల నొకటి రెంటిని జూచును. వీనినన్నిటిని విలోకింప, నతనికి చిన్న నాటిసంగ తులు జ్ఞప్తికి వచ్చును; హేమలత జ్ఞాపకము వచ్చును. వీనిని ముఖము అలతీతబాష్పబిందు సంసక్త మగును.

ఇవిధమున కొన్ని నెలలు గడచెను. క్రమముగా ఆశ్వయుజమాసమున అంబికాపూజాసమయ మానన్న మయ్యెను.

అం

కరతాల్లల మేతెంచెను. రాజస్థానమున నిది యుద్ధారంభసమయము, కావున అంబికాపూజతో ఖిద్దపుజకూడ జరుగును. ఆశ్వయుజమాసమున పదిరోజులు నరేంద్రుఁడు మాచిన కోలాహలమును వర్ణింప నక్కఱలేదు. పూర్వ రేళత్రములు గొని యుద్ధములందు జయమునుగాని మరణమునుగాని పొందిరో ఆశత్రుములను యోధులు మహల్లోత్సాహముల నాయుధబాలలనుండి బయటికిఁ దీసి, కలకలముతో నానిని బూజింపఁబో

చ్చిరి. చేపింపిరముక ప్రతిదినము మహిమము లను, మేమనులను బలియిచ్చుచుండిరి. వదిలిన నాడు సురంధ్రముతో దుర్గపూజ జరిగెను. నేరు వాన కోణన మహాగాణా యోగుల సైన్యర నా హ్వనించి, రంగులమును జేరెను. ఆనాడు ఉదే పూరు నూతన శోభతో మెలగిందెను. బజారు, దుకాణములు, మార్గములు, స్థలములు పున్నుమా లికలతోను తోరణములతోను శోభిలముండెను. ఇంటింటికడను చక్కనితోరణములు కుడలులు చుండెను, విజయపతాకము లెగురుచుండెను. పొత్తికలమున ధక్కానివాసమున రాజపుత్ర సైనికులు సునిహ్మలై రంగులమును పోవుచుం డిరి. ఉదేపూరునకు లోబడిన నానాప్రదేశము లనుండి చాలరుంది సేనాధిపతులు తమతమ సేనలతో వచ్చి చేరిరి. చాల తావులనుండి యెడతతో జనులు బహు విభజనభూమ లతోను, ఆయుధముల తోను ఉదేపూరువచ్చిరి. పరుసైదువేలసైనికులు వహారాణాను పరిచేసిం చి యుండిరి. వారల పదభ్రమచే మేదిని కంపిం చుచున్నట్లుండెను.

గాముప్రాదేశ్కి నది మొదలు సామంతాలము వరకును రంగులమున సైనికులు గుమిగూడి యుండిరి. వారల యుద్ధకాశము వలంకించు చు నగరవాసు లొకరినొకరు త్రోసికొని పోవు చుండిరి. రాజాయజ్ఞాన సారముగా సైనికులు బాణములు విడుచుచు, బల్లెనులతోను, ఖడ్గము లతోను పోరుచు, గుడ్డులులను బణుగెత్తించుచు తమతమ సేన్లు మాపుచుండిరి. మేమాడురాజ్య మందలి వివిధ ప్రదేశములనుండి వచ్చినవలుతెగల రాజపుత్రులు తమతమ రణశలతను బ్రదర్శించు చుండిరి. చోండవత్ గజవత్ ప్రహార్ యూ లామొదలగు వంశముల రాజపుత్రులు సేను ఉదేపూరులో రాజాసన్నిధిని రాజభక్తిని రక్ష పట్టుత్వమును జూపవచ్చిరి. నుటియు చారణు లాదుగావంశముల యశోగీతములను బాసచుండిరి నరేంద్రు డివిధముగా దినసంతయు సమరోత్స నము జూచి చారణుగీతముల నాలకించి పులకిత చిత్తుడయ్యెను. నేటికిని రాజస్థానమున నిట్టియు త్వము జరుగును, నేటికిని రాజపుత్రవీరులు ఈసమయమున తమతమ ప్రభువుల సన్నిధిని యుద్ధకాశమును జూపుచుండురు. ఇప్పటికిని నాగరకులు దేవీపూజావసాసమున దేశీయభిరు

వుల యెడభక్తిని జూపుచుండురు.

దినసంతయు నీటిగున నల్లనముల కుపలక్షించి నరేంద్రుడు సామంతాలమున మొగచెట్టుకిం దికి బోయి, కొంచెము కలహారమున్నయు చేసి, చెంతన్న యొకబావినుండి నీరును తెచ్చికోసం బోయెను. బావికడ గోసాయియొకడు నిలువబడి యుండెను. అతడేను నీటికోసము వచ్చినవాడే. ఆగోసాయి మోటుగా నరేంద్రునినెట్టి, ముందు తాను నీరుతోనుడిగడ జొచ్చెను. గోసాయి చే సిన యీ మోటుబడి నరేంద్రును కుప్పకుడై యునిది దిగ్స్మరించెను. గోసాయి ద్విగుణముగా కటూష్టలతో నరేంద్రుని దిగ్స్మరించి యిట్లునెను “నీవు విదేశీయుడవు! గొలసానమునకు వచ్చి రాజపుత్రులతో గలహము నాంధ్రించుటకు నీకు జంకు లేనా!”

“నేను విదేశీయుడనె. కాని, పదుకాలము నుండి రాజపుత్రులతో సమావాసము చేయుచు న్నాను. నీవంటి మోటువానిని జూడలేదు.”

“రాజపుత్రులతో సమావాసము కోసి యుం దువేని, రాజపుత్రుడైన వాడు కత్తి, డాలు పట్ట నేర్చుకొందు నని తెలిసికొని యుండు వని నేలచెడ. కాబట్టి, ఈగతుండును!”

“గర్విత రాజపుత్రా, నేనుగూడ కత్తిని, డాలును పట్టె గొంచెము నేర్చి యున్నాను. నాకడ దంబములువద్దు. నీవు గోసాయివని యీ పర్యాయము తమించినాను.”

మాటవై మాటమీద వివాదము విజృంభింపం జొచ్చెను. గోసాయి మిక్కిలి కోపముతో నరేం ద్రుని గొట్టెను. నరేంద్రుడును గోసాయిని ప్రహ రించెను. కొంచెము సేపటిలో నిరువురు పొడ లెఱుంగక కత్తులు దూసిరి. అప్పటికి చీకటి పడెను. అచ్చట మతెగ్గరును లేరు.

ఈపర్యాయ మిరువురు తీవ్రముగా యుద్ధ మారంభించిరి. ఒకరి కొకరు సరిగాఁ గానబడ లేదు. త్వరలో నరేంద్రుని డోడపోయెను. ఆపూర్వకంతుండగు గోసాయి వేటెనునకు నరేంద్రుని డాలు భిన్న మయ్యెను, ఖడ్గము కేటి నుండి పాటెను, అతడు నేలపై పొరగెను.

గోసాయి కఠోరస్వరముతో, నిట్లనియె. “విదేశీయ యోధా, నీవు చిన్న వాడవు, నీయ పరాధము తమించినాను: మేల రాజపుత్ర గోసాయితో కలహింపవద్దు. గోసాయి తనదీని

తము దేవతార్చన యందే గడపుట లేదు, కొంచెము యుద్ధము కూడ నెఱుంగును.”

“రాజపుత్రా, సేను నిన్ను జీవభిక్షు వేడకు. నీయిచ్చ వచ్చినట్లు సాధ్యమయినది చేయుము. నీయనుగ్రహము వేడను,” అని సరేంద్రుడు కర్మశస్త్త్రమునక బలికెను.

అంతట గోసాయి గంభీరముగా నిట్లనెను: “యోధా, సేనుగూడ యుద్ధము సేర్పి యందును యోధను యాచించినచో యోధ కమహానములేదు. సరేంద్రా, సేను నిన్నెఱుంగుదును, నీవును నన్ను శీఘ్రముగాఁ దెలిసికొనక గలవు. నాకడ భిక్షు పక్షగహించుట యవమానముకాదు, చూడు రోజులలో మరల సేను కానబడెదను. ఆనాఁడు సేను గూడ నీ నొప్పిటి యూచించెదను. నన్ను వైతేశ్వరుఁ డందురు.”

అని పలికిన గోసాయి సత్త్వరముగా చీకటిలో నదృశ్యుఁ డయ్యెను. సరేంద్రుడు విస్మయముతో నిలిచియుండెను.

౨౨

రాజస్థానమునందు క్రొత్తక్రొత్త ప్రదేశములకు, అచార్యవనశరములకు జూచి సరేంద్రుని హృదయము కొంత నొందెను; కాని తాత్పర్యమునకే క్రింద గఱుతు ఒక్కమాటగాఁ బోవదు. వంగదేశమునుండి ఉదేహూరునకు షడ్భద్రానాథులలో ఎన్నోనడలు, పర్వతములు, మధుభూములు దాటి సరేంద్రుడు భారతవర్షపు తూర్పు సరిహద్దునుండి పడమటి హద్దునకు రమారమిగా వచ్చియుండెను. ఆయినను, ప్రాంతికాటమున పూర్వాకాశమందు ఆదికాంతి దృగ్గోచర మయినప్పుడు పూర్వదేశవాసిని యగు కన్య సరేంద్రుని హృదయమున మెలంగును. రాత్రి సరేంద్రుఁ డొంటరిగా మేడమీఁది చీకటిలో విచరించునపుడు ఆప్రణయ విగ్రహము చుక్కవలె నతనిదెస ననురాగవీక్షణములు ప్రసరించుచున్నట్లు తోచుచుండెను. వీరనగర హర్మ్యమెక్కడ? కలకలనినాదిన భాగీరథి యెక్కడ? మఱి సరేంద్రనాథుఁ డెక్కడ? సర్వదేశమునుండి తాను పలాయనము చేసినను తలఁపులనుండి పలాయనము చేయఁగలుగునా? మరణమునకు పూర్వ

మొకసారి యాహేనులతను జూచి, త్రికాలముల యందు తాను నేచేయు నాలోచన లన్నియు నామెతోఁ జెప్పవలెనని యతని శోచిక. మరణమునకు బూర్వము మామె సుదర్శన మొకసారి లభించునా? ఏకలింగ మందిరమున నొక గోసాయి భవిష్యత్తు చెప్పినని సరేంద్రుడు తార్కానినవలన వి నెను. ఆదేవాలయమునకు సరేంద్రుఁ డొకనాఁడరిగెను.

రేయి జాము పొగిద్దు వోయిన పిమ్మట సరేంద్రుడు దేవాలయమునకుఁ బ్రవేశించి, దానితో భక్తచెప్పు వొందెను. ఆలయము పర్వతపాదమున నిర్మింపఁబడినది. దానికి నల్వంకల కనఁచుచుండెనలో పర్వతరాశి యంధకారమున నాకాశము లోఁ గలిసిపోయెను; ప్రకృతి దుర్లభ్యు ప్రాకారమును నిలిపి, యద్వైత కమరూపమైన గృహమును నిర్మించెనో యను ట్లుండెను.

అర్ధరాత్రిమున సరేంద్రుఁ డాపెద్దదేవాలయమునకొచ్చెను; తెల్లరాత్రితోఁ జెక్కిన చక్కని స్తంభశ్రేణి నడుమగా నాతఁడు విస్తీర్ణమందిరమునక బ్రవేశించెను. ఎదుట మహాదేవుని సందియొక్క యిత్రడి విగ్రహముండెను. లోపల పరిశుభ్రప్రకాశమున, స్తంభములమీఁద నుగంధతైలనీపములు జాజ్వల్యమానముగా నుండెను. నడుమ బోలనాథుని శిలావిగ్రహము ప్రతిష్ఠితమై యుండెను. ఆలయమున దీర్ఘకాయుడు, తేజస్వి, జటాధారియు నగు గోసాయి ఒక దిక్కున నుపవేశించి యుండెను; ఫలమున నగ్గవంద్రరేఖవలె చందనరేఖయు, విశాలస్కంధమున యజ్ఞోపవీతమునుండెను. మఱియుగంధగురుగోసాయిలు ఇటునటుఁ దిరుగుచుండిరి. ఈయాలయపు ముఖ్య గోస్వామి కవివాహితఁడుగా నుండును. ఆయన మరణించిన పిమ్మట శిష్యులలో నొకఁడు ఆదవని నొందును. దేవాలయపు వ్యయములకై చాలగ్రామములు కలవు, ఇంతేకాక యాత్రీకులదానములును మిక్కిలముగా నుండును.

అర్ధరాత్రిపు ఘంటారవ మాసుందరమందిరమునక బ్రతిష్ఠించెను. ఓంకార శబ్దముతో దేవాలయము నిండిపోయెను. పిమ్మట, వాద్యవర్మిళిత చ్చగీతారవముతో బోలనాథ స్వము పొగింపఁబెట్టెను. యావనసంపన్నులగు పౌరధనాట్యాంగనలు నియతితో నృత్యము చేయఁజొచ్చిరి

గాయకులు సప్తమగ్వరమున నుపాసేవుని స్తోత్రము చేసిరి, కొంచెము సేపటికి గానము ముగిసెను. జూబాధారి యగుగోసాయి సంజ్ఞ చేయుటచే నాట్యాంగనలు పెడలిరి, గాయకులు నీవులయిరి, మందెరువున దీపములు నిగ్గాపితములయ్యెను, పూజ ముగిసెను. సరేంద్రుఁ డాచీకటిలో కర్ణవృత్త మెఱుగక నిలిచియుండెను. కొంచెము సేపటి కాజబాధారి గోస్వామి చీకటిలో రమ్మని సంజ్ఞ చేసినట్లుండ నగొంపుఁదానక ముఁజని, తాము ఈదేవాలయములోని గోస్వామి లేవా? అని ప్రశ్న చేసెను గోసాయి యెంతమాత్రము మాటాడక, పెదవిపై ప్రేయించికొని, తరువాత ప్రేలితో నొకవైపు సరేంద్రునికి జూపెను. సరేంద్రుఁ డాదిష్టమాడ కటికిచీకటితప్పనింకేయిగా నానబడలేదు; మరల వీక్షింపఁగా నానుంధ కారమున నొడివకలు గోచరముయి నట్లయ్యెను గోసాయి సరేంద్రునకు సంజ్ఞ చేసి, ముందున కేరుచుండెను, సరేంద్రుఁ డేదియు గ్రహింపనేరక యాతని వెనువెంట నరుగుచుండెను.

ఆ చీకటిలో నిరువురు చాలామాఁము నడచిరి. అంధకారము మానధారియగు నీయోగియెవ్వరు ఈయన యభిప్రాయమేమి? కైపులు పూజకై ను పుష్పద్రవ్యము నరహస్య చేయుచుందురు; దిగ్గజాయఁడు, బలిష్ఠుడునగు నీవికటయోగి యుద్దేశ్యముకాడ నదియేనా? సరేంద్రుఁడొక పర్యాయము నిలిచి ఖండముపై జేయువైచి సేసె కాపురుషుడను! ఈ ప్రకాంతము ర్తి వెంటిగోప భయపడుచున్నా సేమి అని భావించి మఱి గోసాయిగో నాచిచ్చుచీకటిలో నడువ జొచ్చెను.

కొంతసేపటి కాశ్రమగోస్వామి పర్యతిగవ్యవరములో బ్రవేశించి సరేంద్రుడుగూడ నందు బ్రవేశించెను. అందు జూచినదానికి సరేంద్రుఁడు మఱింత యాశ్చర్య మొందెను.

ఎదుట కరాళివదన యగుకాళిదేవి విగ్రహముండెను, సమీపమున కట్టె మండుచుండెను, ఆకాంతి గుహలో నల్పంకల నున్న శిలలపై బ్రతిఫలించుచుండెను. అగ్నిప్రక్కన కొన్ని చుత్తరములు, రక్తసిక్త ఖడ్గము నుండెను; అక్కడక్కడ శిలాఖండములు రక్తరంజితముగానుండెను. దూరమున జలవిహారమువంటి ధ్వని విసవచ్చుచుండెను.

[౨౧]

గోసాయి కూకార మపూర్వముగా నుండెను. కొంచెము సరసినగడ్డము తొమ్మిదవకు ప్రేలాచుండెను, జడలు వీలెత్తునై వేలుచుండెను. తరీరమున్నతము, బలిష్ఠము, తేజోవంతము నని తోచుచుండెను. సేలేవ్యయ మా అగ్గివెలుగులులో తళతళలాడుచుండెను. ఉన్నతలతాటమున అగ్గచంద్రాకారమున నన్నుచందనరేఖ ప్రకాశించుచుండెను.

మృదుమన్న కాష్ఠము నాన్ని గోసాయిదాని కావలనున్న రక్తసిక్త ఖడ్గమును దీసికొనెను. వికర్ణములింగములచే వాయవముఖుండలము, దిక్పావయవములు వికృతముగాఁ గానబడుచుండెను. సరేంద్రునివృద్ధమును స్తంభిభూత మయ్యెను; విధిలేక యతఁడొక యశఁగువెనుకకు వైచి, పాపాణముల నానుకొని, కత్తిదూసి, పరాక్రమమును నమ్మి, స్థిరముగా నిలిచెను. అయినను, అతని వృత్కృతముమాత్ర మొక్కసారిగా శాంతింపలేను.

అత్యంత సంభీష్టునితో గోసాయి, “సరేంద్ర నాధా!” యనెను.

అత్యంత ఊదేహారయోధ యగు కైలేవ్యుడు సరేంద్రుఁడు తోడనే గ్రహించెను.

౨౩

“సరేంద్రానాధా, భగవాన్ ఏకలింగేశ్వరుని దేవాలయమున నుండు గోసాయాలకు మానవ వృద్ధయును గ్రహించుకొని కలదు. సరేంద్ర నాధా, నీవు పాపవృద్ధయునుతో నీమందిరము పర్యవేందితివి. నీమానసమున పాపమితయున్నది.”

“మీరెవరో తెలియదు, కాబట్టి మీప్రశ్నమునకు సమాధానము చెప్పవలసిన యవసరములేదు.”

“నేను భగవాన్ ఏకలింగజీ యాలయమున నుండు గోస్వామిని. మందీరమున కళంకితము చేసినవానిని బ్రతిమంతులు నాకధికారము కలదు.

“మీరు నన్నెట్లు గుర్తు పట్టినారో తెలియదు నాలో ఏమిపాపమును గనికెట్టిపాపో యెఱుకలేను.”

“ఈ నందిరమున మోసముతోఁ జేసలేదు. ఒక రమణిని ప్రేమించి యామెను పొందు కోరి

కనో నీవుచటిక వచ్చియున్నావు.”

“ఐనో దోష మేమున్నది? గోసాయియ స్త్రీ పేరు నెఱుంగకపోయినమాత్రాన ప్రేమించుట పాపము కాదు. సాక్షాత్ కూలపాణి యంతటివాడు అపర్యవ ప్రేమించెను.”

“నరేంద్రా, మోసము చేయఁ దగిన చోటు కాదిది. నీవుకేవల స్త్రీని ప్రేమించినవాడవుకావు పరస్త్రీని ప్రేమించినవాడవు. ఈపాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్త మగుటకు లోకమున తగినకాన్తి యున్నదా! నరకమున తగిన యగ్ని యున్నదా?

“నేను ప్రేమించి నప్పుడామె యవివాహిత; ఆమెకు వివాహ మయినచో నిప్పుడామె అస్ప ర్యసీయి.”

“నరేంద్రనాథా, భ్రాంతి పడకు, నన్నుపొర కెట్టుటకు యత్నింపకు. నీ వెంత ఘోరపాప మున మునిగి యుంటివో చక్కగా నాలించింపుము. మనోహర గంగాతీరమునందలి యారవ్య హర్ష్యమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుము. శ్రీశచం ద్రుఁడు పవిత్రాత్ముఁడు హేమలత పవిత్ర వృద్ధ య. వారిది పవిత్రసంసారము! దుర్మార్గుఁడా, నీ కోరిక యేమి; ఆకుటుంబము పాడుపడి శ్రీశచం ద్రుఁడు నాశము చెంది, హేమలత నీకు లభింప వలెనా! చిన్నతనమున నీతో నాటలాడి ఇప్పు టికి నిన్ను సహోదరునివలెఁ జేరిమించుచు, నీకై చింతించుచున్న పుండరిక సన్నిభ, పవిత్రవృద్ధ య, స్నేహితుయి, పతివ్రత, హేమలత కుల టయై నీకు నేన చేయవలెనా? నీమాలమున పతి వ్రత ముఖమున కులసాంసని, దుర్మార్గిణి యను శబ్దములు తుడిచి వేయుటకు వీలు లేకుండ ముద్దితము లగును; పాల నురుగు వలె శుభ్రమైన యామెక్రియందు బొగ్గురంగు దేదీప్యమాన మగును; బంగారమువంటి కుటుంబము చెల్లాచెద రగును! నరేంద్రనాథా, భ్రాంతిపడకు: ఇంతదూ రము నీవు తలపోయ లే దనుట నిక్కమే. కాని నీమనోరథము కొనసాగునేని ఇంతకంటె వేఱు ఫల మేమున్నది? ఈపాప మనోరథముతో నీవీ పవిత్రమందిరమునకు వచ్చినావు.”

తైలేశ్వరుని మాటలు వూర్తి యయ్యెను, కాని యావజ్రధ్వని యింకను నరేంద్రుని చెవులలో ధ్వనించుచుండెను. నరేంద్రుఁడు కొంత తడవదీసినదనుఁజేయుచుండెను; అతని శరీరము నణఁచు ముండెను. ఆలోచింప నాలించింప నాలని క్రోధ ముద్మించెను, సేత్రములనుండి

రెండు బొమ్మ బిందువులు గాలెను. కొంతసేపటి కతఁడు నిట్లూర్పు విడిచి, మెల్లన నిట్లనెను: “స్వామిన్, నేను పాపిని నాకు తగిన క్షమ చేయఁడు!”

“వత్సా, ఈలోకమున బ్రహ్మధము లేనివ్యాధి ప్రియశ్చిత్తము లేని పాపము లేవు. నిన్నఁ బరీక్షింప నెంచితిని, శిక్షింప నెంచలేదు.”

“స్వామిక, నేను దయాహ్తుఁడను గాను. హేమలతనుంటి పవిత్రమూర్తి కపకారము తల పెట్టిన యీపాపాత్ముని కిహలోకమున ప్రాయశ్చిత్తము లేదు.”

“నరేంద్రా, నీవు తలంచుకొనుచున్నంత పాపాత్ము డవుకావు. నాకుఁదెలియని దేమియులేదు నీవు హేమలతను పొందవలె ననుకోరికతోలేవు, ఆమెనొకసారి యాజన్మలో చూడవలె ననుతలంపుతో. నీదేవాలయమునకు వచ్చినావు. నీవు చిన్న వాడవు. హేమలత నొకసారి చూచినచో ఆమె కొంప మునుగునని నీ వెఱుంగవు.”

“ప్రభో, తమరు నెల విచ్చిన దంతయు యధార్థము. హేమలతను పోని మాట దూరముగా నుంచుఁడు; ఆమెకు గుర్రముకొన్న కంటకమును బెఱికి వేయుటకు ప్రాణములనీయఁగలను. సర్వాంత ర్యామి యగు భగవంతుఁడే విషయ మెఱుంగును.

“అట్లయినచో, నీవామృతయమున నాటిన కంటకమును దీసివేయుట కేల యత్నింపవు?”

“ఎట్లో నెఱవరువలెను.”

“బాల్యమున నీవామెహృదయమున నాటిన ప్రేమకంటకమును బెడలించువును. నీవట్లు చేయవేని, ఆకంటక మటులే యుండి, హేమలత జీవన్మృత యగును. ఇప్పు డామెకు సచ్చరిత్రుత్వ, ధర్మపరాణుఁడను నగుభర్త లభించినాఁడు. ఆమె సంసార భారము వహించినది; అప్పుడప్పుడు నిన్ను గుఱించి తలంచుచుండను. అప్పుడామె భర్త పుష్కలసమృద్ధుఁడగును. నీవామె చింతను తొలగింపవలెను.”

“తొలగించుటెట్లు? నేనామెను సందర్శించి నచో కొంప మునుగునని తమరు చెప్పియున్నారు.”

“ఊపాయ మున్నది. ఈజన్మాంతమువఱకు హేమలతతోవిచ్చేద మొక్కసారిగా సంఘటింపవలెను: నరేంద్రా, నీవు నిజముగా నామెమేలు కోరితివేని, నిజముగా నామెకంటకమును బెడలంప హోణములను గూడ విడవ నున్నతింతు

వేని నారీసంస్థలను విడిచి, సన్యాసివగుము, లేదా ఇష్టాంధర్మము స్వీకరించి, ముసల్యాదు కన్యను బెండ్లియాడుము. నీవు చిన్నవాటిపేరు మఱచి యోగి వయతివనిగాని, అన్యమత మవలంబించి అన్యమత స్త్రీని బెండ్లియాడితి వనిగాని హేమలత విన్నప్పుడు తప్పుక యామెవ్వాదమును మాటిపోవును. మానవవ్యాదమును తీరివలె ఎంతోయ్య కలుగొనను. నెన్న నీవొక్కసారిగా మఱచిపోతి వని హేమలత బ్రవించును. వేతాళ, వేటుచేరి మ, అన్యోదేశము కలవానియెడ ననురాగము చిర కాల మెక్కడ నుండనేరదు. నగేంద్రా, నీహూ రపాపమున కది విమనపాపమైతియ్యి.

అమెకై యెన్ని కష్టములు పడు మన్నను సిద్ధముగ నున్నావని తనకుఁ దెలియును. అయినను, తమనిర్దేశము దుర్గతము! ఈయావధము మిక్కిలిచేడు, ఇంకొక యావధము నెల విడువలేను.

ఉత్కటవ్యాధికి ఉత్కటౌవధమవలయు.

స్వామీ, తాము పరమధార్మికశైవులయ్యు నన్ను ముసల్యాదు ధర్మము పరిగ్రహింపు మని యాదేశించుచున్నారే?"

హేమలతన మనఃస్థుఁడు పశుజన్మము కూడ ఎఱుచున్నాఁడు. కేవలము మతనాశమునకు భయపడుచున్నావా?"

ఇరువురును గొంతతడవు నిశ్శబ్దముగా నుండిరి నరేంద్రుఁడు చెక్కిట చేయి పెట్టుకొని అగ్నికణములవంకఁ జూచుచు నేకాగ్రతతో నేమో యాలోచించు చుండెను. శైలేశ్వరుఁ డాగు వాలో మెలమెల్లన విచరింపఁ జొచ్చెను.

కొంత తడవునకు శైలేశ్వరుఁడు గంభీరస్వరముతో, "నరేంద్రనాథా, నీవు మమ్ము విశ్వసిం చెదవా!" అనెను.

ఇదిగో నాఖడ్గము, పరిగ్రహింపుఁడు. ఇంకేమి ప్రమాణము కావలెను?"

అయితే, ఒక సంగతి వినుము. స్త్రీకి ప్రేమయే అవలంబనము, ప్రేమయే జీవనము; పురుషున కట్లుగాదు. పురుషున కెన్నోయాశలు ఎన్నోకోరికలు, ఎన్నో గొప్పయుద్దేశములు నుండును. నీవు పడుచువాడవు. పరాక్రమశాలివి, మానవంతుడవు; ఈయచి లోకమున ఖడ్గమాన్యుడవై, యశోమార్గము పరిష్కరింపలేవా! స్త్రీలవలె కేవలము శోడనముతో నీజీవనము గడుప

నెఱచెదవా? మీరంగదేశము వీరశూన్యము, యశశూన్యము నయిన దని విన్నాను. పో, నరేంద్రనాథా, వంగదేశమున యశస్సుంధము సంస్థాపింపుము; పో, స్వదేశగౌరవ సాధన మొనర్చుము; సింహపరాక్రమము చూపి కీర్తి నిలుపుకొమ్ము. ఈ గొప్పయుద్దేశముతో నీజీవితము సుదర్శింపుము. నీవు తోడ్పడని దేవత ఉండదు. వజ్రపాణియు, శూలపాణియు స్వయముగా నీకోరిక నెఱవేరురు."

శైలేశ్వరుఁ డూరమండెను. నరేంద్రుని శత్రుములు స్వలింపఁ జొచ్చెను; ఏకాగ్రతతోనతఁ డాయుర్భూతశైవునివంకఁ జూచుచుండెను. వెనుక నొకనాణ్డీశైవుఁడు యుద్ధము సంబంధి నేర్పరిగాఁ గానబడెనో, మానవవ్యాదమును గ్రహించుట యందు నేఁ డంతనేర్పరిగాఁ గానబడెను. శైవుఁడు మరల నిట్లు పలికెను: "నరేంద్రా, నీవు విదేశమున, నీహూరరాత్రుయన ఏకలింగ దేవుని మండిగమున పూజ చేయ వచ్చినావు ఎందుక? దేశక్షేమముకొఱకు వచ్చినావా? ఏదో వీరవ్రతము నవలంబించికచ్చితివా? మహోద్దేశ సాధనార్థము వచ్చినావా? చి నరేంద్రా, నీవంటి వీరపురుషుఁడు యువతీ ముఖ సందర్శనమునకయి జీవితపురుహోద్దేశమును విస్మరించునా? ప్రేమచింతను దూరము చేయుము. అటు కాక, ప్రేమలేని జీవితము నిష్ఫల మని తలఁచితివేని ఏదోచి" మగు వ్రణియమున కట్లు పడెను. పురుషసింహో, నీ హిని పరిగ్రహింపుము!"

"భగవన్, ఆజ్ఞాపింపుఁడు."

"ఈప్రేమించుమున వెదకుము. లోకకాలమున సావిత్రివలె నీకు సేన చేయవలెను; విపత్సమయమున చాముండా దేవితల ఖడ్గమాస్త్రముతో నీ పార్శ్వమున నిలవవలెను. కుశల కాలమున విమల పరిణయముచే నీవృద్ధమును సంశ్చిప్తము చేయవలెను. యుద్ధసమయమున యశోగీతములు పాడి, నీశరీరము పులకరింపఁ జేయవలెను. ఇట్టి తరుణి లభించినచో నామకు లరిగిహింపుము."

"ఇట్టిస్త్రీ లోకమున నున్నదా?"

"స్వమునుగాఁ జూడఁ గలిగితిని. వాయోగబలము వట్టిది కాదు. నరేంద్రా, అట్టి తరుణి లేక నిన్ను నిష్కారణముగా ఈగుహకు విలువ లేదు. ఇంకొక మాట. నేను చెప్పుకున్న యామె హేమలత కంటెను నీ నైక్యమగఁ గ్రేమించును.

ఈమెను నీవు మునుపు చూచియున్నావు."

"జ్ఞప్తి లేదు."

"నేడు స్వప్నమున జూచెదవు. నేను వెళ్ళుచున్నాను. ఈ కలశమునందలి వద్యము నా స్వాధీనించి, నేడే డీగుహలో కలువించుము. అతి పోవ నున్న యాయగ్నిని బాడుము. నిప్పు బూడి యగునప్పటికి నీ వాకల గాంతువు. నీకు గానబడు భరణి నీవలె వ్రణయము వాంఛించునది నీవలె ఆధిహాసము గలది. వీరపురుషా, నీకు తగిన దానినిరాంగన."

"మీ మాట లాశ్చర్యకరముగా నున్నవి."

"ఇంకొక సంగతి, సావధానముగా వాసింపుము. కల గాంచి పృథితమున గుహ విడిచి పూము. నీకు మూడుదినములు గడు విచ్చినాన. స్వప్నమున గానబడు స్త్రీని వివాహము గునదియు, లేనిదియు మూడురోజులలో నిర్ధారణ చేసికొనవలెను. సమృద్ధి మైన పక్షమున మూడురోజుల తరువాత లలాటమున శ్వేతచందనరేఖ దాల్చి అమావాస్య సాయంకాలమున ఈగుహదగ్గల నన్ను గలిసి కొమ్ము అకలయే విధముగా లభించునో తెలిపెదను. వివాహము సమృద్ధియు కాని పక్షమున లలాటమున రక్తచందనరేఖ దాల్చి, రమ్ము. నీవాపమునకు పోయి శ్చిత్త విధానము దెలిపెదను. ఇందుల కంగీకరింపుము. కానిచో, కాళిదేవి నీకు స్వప్నము గమకూర్చును."

"సమృద్ధించినాను. మూడుదినములయిన తరువాత, అమావాస్య సాయంకాలమున, ఈగుహకడ తమదర్శనము చేసెదను. తరుగు వెల విచ్చిన చొప్పున భగవద్దండమును."

"నీవు వీరపురుషుడవు. నీమాటయే చాలును. ఇప్పటికి మూడుజాములకాల మగునది. నేను నిష్క్రమించెదను."

౨౪

నరేంద్రనాథు డాయంధకార గుహలో చాల నీళ్ళ ఇట్లునటుందిరగ జొచ్చెను. చిన్న పాటి చెలిమి, యావనపుగ్రామము అకస్మికముగా నతడు విశిష్టంధ సునిద్యుడయ్యెను. ఎట్టి భీషణచింతలతో నాతని హృదయము కల్లోల మయ్యెనో తెలిసికొన సాహసంపము.

కొంత కడవైనతరువాత నన్ని చల్లాటిపోవ నుండట చూచి నరేంద్రుడు తైవుని యాదేశము స్మరించి, కలశమున నన్ను వేదిరము సంపూర్ణముగా గొల్గెను. అంత నాతనితల తిరుగజొచ్చెను ఆగ్ని కొకతైవున నరేంద్రుడు కలువించెను.

నరేంద్రనాథు డగ్నిని విలంకింపసాగెను. ఒకసారి కత్తెగ నొకభాగము జాజ్వల్యమానమయి, మరల నాటిపోవుచు; ఒక్కొక్క విస్ఫులింగము పొడచూపి, క్రిమ్యుల బొగ్గగుచుండెను. చూడఁజూడ, మండ చున్న నిప్పులు నిర్వణ వ్రాయుము లయ్యెను. ఆచందకాంతిలో శిలాగుహ తున్నములు వడితంత విచిత్రముగాఁగానఁబడెను. గొడఁబడిరి కాఁచిచ్చులు నర్తనమువలె ఆలోక కవ్య క్తి నాట్యము కిన్నట్లు చున్నట్లుండెను. కాళిదేవినయన యుగము ధగధగ లాడ చున్నట్లయ్యెను. కాళిదేవిభద్రమునరేంద్రునివెపున గ్రహారి మగుచున్నట్లుండెను. నరేంద్రుడు లేన ఆత్మించెను, లేకవేకసాయును. అతఁడు మెలఁకువతో నుండెనా? లేక స్వప్నావస్థలో నుండెనా?

మిగిలిన యగ్నికణములు చల్లాఁతెను. నరేంద్రుడవి చూచుటలేదు, కలగాంచుచుండెను. ఇంతవఱకు దూఁపు నీటిస్వవలె విఁబడుచున్నది తటాలన నాటి, స్ఫర్తికు సంగీతధ్వని యయ్యెను. చివ్వుచీకటిగా క్రమముగా తేలిక పుంజుము వ్యాపింఁదొడఁగెను. గొడ యున్న ప్రదేశముండి పెద్దశిలాఖండము తటాలనతోఁగి పోయినట్లుతోఁచెను అందుండి యపూర్వసంగీత ధ్వనియు వెన్నెలవంటి కాంతియు బయలు వెడలుచుండెను. కృష్ణకవచుగా చంద్రుని కడ్డముగా నన్ను మేముము తొలగి పోవ, కాంతి వచ్చుచున్న పృథేవము ముక్త మయ్యెను. ఇది స్వప్నమా? నిజమా? దేవలోక సాదర్శన విభూషిత యగు పరువాతొండ కన్నె, వీణె దాల్చి యపూర్వముగా గానము చేయుచుండెను. నరేంద్రుడు విస్మయముచే స్తంభిభూతుడై, ఆచింత స్వప్నమున చూచుచుండెను.

అయనుపమాన సౌందర్యము, ఆయుజ్వల నయములు, ఆకృష్ణాకేశసౌరము, ఆతమాలత మావస్త్రీలకుండునా? నరేంద్రా, చక్కగా విలంకింపుము! అముఖమండలము, ఆచూరలోచనములు, ఆవెదపులు, నీ వెన్నడు చూచియుండ

లేదా? దూరముగా వినఁబడు సంగీతమువలె స్వరణశక్తి క్రమక్రమముగా నరేంద్రుని మానసమున పోవఁడు నారంభించెను. కాశీయధము, దక్షిణగరము, అచ్చట నొక ముసల్మాను స్త్రీ జ్ఞప్తికి వచ్చెను. ఓ, ఈమె అజలేఖా!

నరేంద్రుఁ డాలోచించుట కవకాశము లేకపోయెను. తోడనే కపటస్వరసమన్వితము అప్పురాంగనా కంఠవిగ్రహము నగు విచ్చింగితము పర్వతకందరము నిండిపోయెను. నరేంద్రుని హృదయము కల్లోల మయ్యెను. శ్రుతి కలిపి, జలేఖాగాము చేయుచుండెను. ఆ గాన మెంతమధురము, ఎంత హృదయంగమము, ఎంతభావపరిపూర్ణము! నిశ్చలవృత్తితో నరేంద్రుఁడు జలేఖాదేవజాయమందెను. గానము నేయుచో జలేఖా కంఠము నడుమ నడుమ స్తంభిత మగుచుండెను, నేత్రములనుండి బొప్పిబిందువులు చెక్కిల్పమిందుగా జాలుచుండెను.

గీతము

భార్యకు నెయ్యది పరక భర్తయు ?
సాధ్యు యెద్దాని సాధింపఁ జాలు ?
స్నేహంబు దాననుచేఁ దుది వాఁక
పతి ప్రేమకృష్ణను బాహుగాఁ గలగ.
సంపదవేళను నతి శక్తివోలె
ప్రవృత్తిలగఁ జేసి ప్రణయపంఠు
అత్తేతునకు మోద వచ్చి వృద్ధిచేయు.
బాగ్రదాశగతి సంగగ ధర్మిని
కాంతుని హృదిఁ బరాక్రమ పూర్ణమగు
పీరకత్తివ్రత వెలయింపఁ జాలు.
క్రమముగా దుఃఖాంధకారాన జీవి
తాకాపదీపము లాటి పోవఁగ,
స్వామి కష్టములలో నగముభాగంబు
దాలిమి భారంబు తిగించు సాధ్యు.
జీవితాభ్యిమునుండి జీవతార
రాలిపోవఁగఁ బతివ్రత సుతసమున
కాంతునితో సహజమన్ను నేయు !

ఈ తాత్పర్యము గల మధుర గీతము సమాప్తమయ్యెను; కాని నరేంద్రుని కర్ణకుహరమున మాత్రము గీతము ధ్వనించుచుండెను. ఒకసారి వధురధీరముగాను, మఱియొకసారిగజ్రస్థానితోను గీతము వినంపసాగెను. జలేఖా మానవస్త్రీ కాగునా? లేక దేవకన్యయా? ఎవరె యయినను నరేం

ద్రుఁ డామె ముఖపండలమును మాటిమాటికి విశీలపఱిగెను. వెనుకటికంటె గామె యిప్పుడెక్కువ సుందరముగాఁ గన్పట్టుచుండెను. అయినను, నిచారముచేలాలామున పాంశువర్ణము, బాహువులందు క్షీణిత, నేత్రములయందు దుఃఖ నివాసము గోచరించుచున్నట్లుండెను. నరేంద్రుఁడు సుతీ చూచుట కవకాశము లేకుండ సంగీతధ్వని పర్వతకందరమునకుఁ బి పోజే గజ్రోచ్చెను. విసాద మైన యాగానముతో నరేంద్రుని హృదయము కమ్మి మృత సాలోచి ము, దృవీభూతము నవలెను.

గీతము

భర్తను ప్రేమకై భార్యయాలి.చు!
పట్టియున్నది నీదు పాదయుగ్మంబు
నరుర గలత వోలె. నామెను నిపు
స్నేహబిందువులచే జీవింపజేసి,
భిరణివైఁ బడకుండఁ దప్పంపు నాధ!
స్వప్నముల, మాప్నదేశంబును వీడి
దూరభూములకు నితోడఁ బచ్చినది.
సుఖించు నామె నీసుఖములందు,
దుఃఖించు నామె నీదుఃఖములందు,
పడనినఁ బాలు నీపాదాలనిదే!
బ్రదికిన యస్మాత్పు పరవాఁడలేదు.
తుదివేళ, నాతోడు వదనము చూచి,
పాదములం బట్టి ప్రాణాలు విడుచు!
ఇంతకంటెను సాధ్య కేళిగిరియొందు?

గీతము సమాప్తి నొందెను. నయన జలముచే ఆ పాండరముఖము, నరస్థలమును తడిసిపోయెను. మేఘచ్ఛాయచే నూన్యకాంతి మెలమెల్లన అచ్చాదిత మగునట్లు కాంతివచ్చుచున్న ద్వార మాచ్ఛాదిత మయ్యెను. అదేవతా విగ్రహ మంతర్ధాన మొందెను; గాధాంధకారములో వీణానిక్వాణము లీనమయ్యెను. వెనుక విన్న దూరజల మర్మరము తప్పు నరేంద్రునకు ఇంకేమయ్యెను వినరా లేదు. అతఁడు గాఢనిద్రాబలితుఁ డయ్యెను. స్వప్నమునఁ గాంచినది పృథ్వి తమున నతనికి జ్ఞప్తి లేదు. మెలకువ వచ్చి లేచునప్పటి కతనికి మత్తు లేదు. అంత నరేంద్రుఁడు గుహలోనుండి బయలికి వచ్చెను. నవోదితభాలతపమున కృతఃకారదులు, దూర్వాదళములు ధగధగ లాడుచుండెను కొమ్మకొమ్మను కత్తులు కిలకిల లాడుచుండెను. తెల్లరాత్రినో గట్టిన యేకలింగస్వామి

హరి పెద్దదేవాలయము నీరెండలో శోభావంతముగా నుండెను. దేవాలయము జనాకీర్ణమయ్యెను. నల్వంతల, పద్మతమలపై బర్హతమలు సూర్యరశ్మిలో నుండరమగఁ గన్నట్లుచుండెను.

౨౫

అమాడు రోజులు నరేంద్రుఁడు చింతాజాలములోఁ జిక్కి యెట్లు దుఃఖించుచుండెనో వర్ణింప వీలపడదు. చింతాశతము వృత్తిక తము కంటెఁగూడ బాధాకరమయ్యెను.

ఆ సమలో శైలేశ్వరుఁడు చేసిన నిజమము నరేంద్రుఁడు విస్మరింపలేదు. శ్రీశచంద్రునికు హేమలతకును వివాహ వయసగతి ఒహుకాలము క్రిందటనే నరేంద్రుఁడెఱుఁగును. హేమలత పరగృహిణి. ఆ మెఁగుర్చిన విచారము, ఆ మెయెడ ననురాగము నీటుదగునా! నరేంద్రా! అది వీరోచిత కార్యమా! శైవుని యున్నతాదేశము పర్యర్థింపుము, అనురాగచింత నత్యాటింపుము, యశోమార్గము సంస్కరింపుము, దేశగౌరవ సాధనము నాలోచింపుము. ఇంతకంటె వీరోచిత కార్య మింకేమి కలదు! శైవునియూఁత తఁదాల్చవలెనని దని నరేంద్రుఁడు నిశ్చయించుకొనెను.

గంగాతీరమున నీడుకోలు సమయమున నతఁ ట్రికాంతలో శుష్కించి పాలిపోయిన ముఖము మరలఁ గానవచ్చును; దీనురాలైన హేమలత వృత్తాంతము మెల్లన నరేంద్రునికు జ్ఞప్తపెచ్చును; అతని శరీర మంతయు పొటన రించెను. నరేంద్రుఁడు గృహత్యాగము చేసినప్పుడే బాల్యకాలమునఁ దనలో నాడుకొనిన హేమలత యానట్టివము సెల విచ్చే నని నరేంద్రునకుఁ దోచెను. చిన్నతనమున హేమలత నరేంద్రుని దప్ప నింక వరి నెఱుఁగదు; యావన్నపారంభమునను ఉదయాస్తమయముల నతనిం జూచుచో నామె యుద్వేగ శూన్యయు కాంతచిత్తయు నగుచుండెడిది. చిన్ననాటి సంగతు లెన్న యెడలెగని తరంగములవలె నరేంద్రుని హృదయమును గలచి వేయఁ జొచ్చెను. ఇంతనాతఁడు దుఃఖము నహింపలేక, దేవాలయము ప్రక్కనఁ గూరుచుండినిశ్చబ్ధముగా కన్నీరు విడవఁ జొచ్చెను. అదిన మాతఁడేమియు నిర్ధారణము చేయలేకుండెను.

మూడురోజులు గడచెను. మూడవనాఁటి రాత్రి నిద్రిస్తు సమయమునకు రెండుగడియలు ముందుగా నరేంద్రుఁడు గుహముఖమున నిలచుండెను. ఒకమాటు అటు నటు నడచుచుండెను; మఱియొకసారి నలని యాకాశమువంక నిశ్చలముగాఁజూచుచుండెను; ఇంకొకమారు గుహముఖమును జేరి నిలవబడుచుండెను. అతనిచేతిలో విచ్చుకత్తి యుండెను; ఆకారము గంభీరముగ నుండెను.

కొంతసేపటికి శైలేశ్వరుఁడు వచ్చి నరేంద్రునాకిగ్నడించెను. నరేంద్రుఁడు గోసాయికి ప్రణామము చేయ మఱచెను.

“స్థిరప్రతిజ్ఞ చేసికొన్నావా?” అని శైలేశ్వరుఁడతని నడిగెను.

“అఁ!” అని నరేంద్రుఁడు గంభీరము కొంచెముకతినము నగుస్వరముతోఁ బలికెను. ఇరువురును గుహలోనికి జనిరి.

పూర్వమువలెనే ఆగుహ బాజ్వల్యమానముగ నుండెను. నరేంద్రుని లలాటము, గండస్థలము, మక్షశ్ఠలము, బాహువులు నొక్కమాటుగారక్తచందనముతో లిప్తములై యుండెను.

“పాపిష్ట! పరకాంతమిఁది ట్టుండు వివవలేవా?” అని శైలేశ్వరుఁడనెను.

“పరస్మి కాఁడు లేదు.”

“హేమలత నీజన్మములోఁజూడఁగోరవా?”

“చూడను.”

“నువనకన్యను వివాహమాడనిద్రుము లేదా?”

“ఈజన్మకు లేదు.”

శైలేశ్వరుఁ డిండుక యూరకుండి, మఱు నిట్టనెను. “ప్రతిజ్ఞ పాలించుటకు సంసిద్ధుడవు కమ్ము. ఖడ్గము విడిచి, కాళదేవి సమ్ముఖమున నీప్రాణము లర్పింప సిద్ధము కమ్ము!”

“నేను జేసిన ప్రతిజ్ఞ నెఱవేర్చుటకు సిద్ధముగా నున్నాము. మిశ్రునిధికి వత్తు నని చెప్పి యంటిని, వచ్చినాను.”

“మూఢా, నేంపపు సమలోఁ బ్రవేశించి, యింకను ప్రాణముల కాశపడు చుంటివా! ఇక్కడ నీ కెవరు మిక్కిల?”

“నాఖండమే నాకు శరణము.”

గుహలో నొకచోటినుండి శైలేశ్వరుఁడు నిశ్చబ్దముగా ఖడ్గము బయటికిఁ దీసెను. ఉదయపురుషుఁ యుద్ధము జరిగినట్లే నేడును సాధిదటికి

యధ్యము జరిగెను. నరేంద్రుఁడప్పటికప్పు నెప్పుడు ఏర్పడను భద్రముగా, పోయిత్తు పూర్వముగా యధ్యము చేయసాగెను; కాని అంతయు నిష్ఫలమయ్యెను. శింపాపరాక్రమిఁడగు నైపుడు త్వరగానే నరేంద్రుని నోడించి, అతనిభద్రము నావలఁబడఁ గొట్టెను.

“కేళము పూజతోనే నాకల నగలులేదు. రాజస్థానము వీరప్రసవిని. యుద్ధకాలమున గోసాయిలు పరాక్రమము చూపుటగా నగ్రగణ్యులు. చిన్నవాఁడా, నితో యధ్యము చేయుట వలన మాకుఁ గళంకము వచ్చినది!”

“నేను సిద్ధముగా నున్నాను. మీయిష్టము వచ్చినట్లు చేయవచ్చును.”

“శైలేశ్వరుడు గడ్డితాడు బయటికిఁ దీసి దానితో నరేంద్రుని రెండుచేతుల యందలి నాడులుబ్బినట్లు గట్టిగాఁ గట్టివైచెను. నరేంద్రుఁడొక మాటయైనఁ బలుకలేదు. శైలేశ్వరుడు పూర్వము వలెనే కలతము గొనివచ్చి నరేంద్రుని నోటికడ నుంచి మద్యము త్రాగు మనెను. నరేంద్రుఁడట్లు చేసెను. గోసాయి గుహనుండి వెడలి పోయెను.

మత్తుచే నరేంద్రుఁడు శీఘ్రముగా నేలపై నొగగెను. అతని కన్నులు చీకట్లులు క్రమైస్సెను. గుహప్రక్కన నిద్రిం జనుట మెలమెల్లన ఏకోట్టిట లాడుచున్నట్లు లాతనికి దోచెను. ఆమాట తోటికొనుచు మదిరా ప్రిభావమున నతడు నిద్రాభిభాతుఁడయ్యెను. తరువాత నేమి జరిగెనో యాతనికి జ్ఞప్తి లేదు.

అతనిది గాఢనిద్ర గాదు. నరేంద్రుఁడు రాత్రి యంతయు కల గాంచుచుండెను నడువనడుమ నాతనికి మెలఁకువ కలుగుచుండెను. మత్తుచే నాతఁ డేమియు తిన్నఁ గాగ్రహింపలే కుండెను.

చాలనేడటికి పూర్వమువలెనే ఆయంధకారమున దీపకాంతి కానవచ్చెను. మరల రాత్రిగోడ క్కదలిపోయెను. మేఘములు దాటిపోన వెన్నెల కాయుచున్నట్లుండెను. ఆ వెన్నెలలో నాయుజ్జ్వలమూర్తి! కాని జలేఖా నేఁడు యంతయు పొడుట లేదు. వీణే చేతఁబూని రాలేదు, భద్రహస్తము తో వచ్చింది!

నింతభయంకర మూర్తి! ఆమె నేత్రముల నుండి నిప్పుకణములు రాలుచుండెను, పండ్లు బిగబట్టి యుండెను, ముఖ మంతయు రక్తవర్ణమై

కొద్దిమచ్చే ప్రజ్వలించుండెను. ఆమె హస్తమున నైపుని దీగ్గ బద్ధము, భుజమున వాడిచురకత్తియు నుండెను. నరేంద్రుని దాశ్చర్యము నొందెను. అతని నొసటినుండి చెమ్మట ప్రవించుచుండెను. నరేంద్రుఁడు లేక నుద్యమించె; కాని స్వప్నమున వికర్ణిస్తుండెన పురుషునివలె లేచుటకుఁ గాని, పోవుటకుఁగాని శక్తి లేకండెను.

మృతాశ్రమవంటి హస్తమున భద్రము బూని జలేఖా గుహలోఁబ్రవేశించెను. ఆమె యొకమారు నిలిచెను, ఒకమారు నరేంద్రుని వంకఁ జూచెను. చేతినుండి భద్రము జాతీవడెను.

తరువాత నామె వాడిచురకత్తిని దీసి, నిత్యల హస్తముతో నరేంద్రుని అమ్ముపై మోసెను. మరల నేమి తోచెనో; ఘరిక యామెచేతినుండి జాతీ కిందబడెను. మెలమెల్లన జలేఖా వెడలి పోయెను.

నరేంద్రుఁడు కేక వేసి, లేచి, కూగుచుండెను, అతనికి బాగుగా మెలఁకువవచ్చినది అతని శరీర మంతయు చెనుటతోఁదడిసిపోయెను;మత్తు తోలగిపోయెను. గుహ చీకటిగాను, నిత్యబ్ధముగాను ఉండెను. మెలమెల్లన నరేంద్రుఁడు గుహ నుండి యావలకు వచ్చెను, తూర్పు తెల్లవాలు చుండెను. ఆకసమున రాగరేఖలు మనోహరముగా నుండెను. ఆటిపోవ నున్న దీపములవలెంకను ఒకటిరెండు నక్షి తములు మినుకు మినుకు ముచుండెను. ప్రిభాత శీతలవాతము పర్వతశ్రేణిని దను, శివాలయము మీదను వీచుచు, ఆత్ముడే వికసించుచున్న పున్నపరిమళమును దాల్చి, నిద్ర నుండి మేల్కొంచిన లోకమున కామోదము కలిగించుచుండెను. పొడలనుండి యొకటిరెండు పక్షులు మనోహరముగా పాడుచుండెను.

౨౬

వైఁడెప్పిన సంగతులు జరిగిన తరువాత కొద్దిగోజులకు బోధపురాధిపతి రాజాజన్యంతరినిగు మరల వైస్యమతోబొరంగక్షేపితో యుద్ధము చేయుటకయి ఆగ్రాభిముఖముగాఁ జనెను. నరేంద్రుఁడు నాన్వైస్యములోఁజేరి రాజస్థానము విడిచెను. నరేంద్రుఁడు ఉదేభూతున నున్న కొద్దిసెలలలో ఆగ్రాయం దొకవిప్లవము ఘటిల్లెను ఇప్పుడెగ్రాలో వెనుకటి పాడునూ లేదు, వెనుకటి

ప్రభుత్వము లేదు ఆ విషయము నిచట సంగ్రహముగా వర్ణించుట యవసరము.

భయంకరమైన యీభూత్య యుద్ధ సారంభమున వారాణసిలో సుల్తాన్ ముగాయను, ఉజ్జయినిలో జస్వంతసింగును పరాజయము నొందిరిని యిదివరకే వర్ణించి బడినది. రెండవసంగతి విని పాదుషా యెద్దకుమారుడు దారా యత్యంతక్రోధమున లక్షాధిక సైన్యమును వెంటబెట్టుకొని యుద్ధమునకు బయలు దేరినాడు. చంబల్ నది తీరమున నాతడు శిబిరమును సంస్థాపించి ఔరంగజేబు ముగాదుల యాగ్రహారములను పృథ్విశీంచుచుండెను. శిష్ణుకాలముగానే వారును నది కావలియొడుగు విడిసిరి. మురాదు పరాక్రమశాలి, రణసిలీ వేత్త, నది దాటి యుద్ధముచేయుటకయి యాతడు సలహా యిచ్చెను కాని, కుతంత్రపటువగు ఔరంగజేబు అట్లు చేయక, దారాను మోసపుట్టుటకు డేరా లెక్కబెట్టి విడిచిపెట్టి తేవలము సేవలతో రహస్యముగా నదిని కలెక్చుట దాటి ఆగ్రాకు రెండు కోసుల దూరములోను మునాతీరమున నున్న శ్యామనగర వను గ్రామము దగ్గర శిబిరము స్థాపించెను. కేత్రువులు చంబల్ నదిని దాటి ఆగ్రా-మీషమున విడిసిరిని విని దారా అత్యంత విస్మయా విష్టాడయ్యెను. తోడనే యాతడు సేనను దీసికొని గెలి, శ్యామనగరము కడ యమునాతీరమున విడిసెను.

భారతవర్ష సింహాసనము శ్యామనగర యుద్ధ ఫలితము ఉభయ పక్షములు యుద్ధమునఁ జొంగుటకు సంకోచించెను. నాలుగు రోజు లిరు పక్షములు విన్నవించెను. అయిదవనాడు యుద్ధము పూర్తిరంభ మయ్యెను. దారాకు ఎడమవైపున రాజారామసింగు, చత్యూకాలును పరాక్రమము చూపి నిహతులయిరి. కుడి వైపున నున్న కాలీ ఉల్లా అను ముసల్మాన్ సేనాపతి ఔరంగజేబు యొక్క లంఘము తిని ద్రోహియై యుద్ధము చే

యలేదు. తమకు ఔరంగజేబుకు జయముకలిగెను సేన్గిరియగు ఔరంగజేబు యుద్ధక్షేత్రమున కాలీ ఉల్లాను గౌరవి చెను; మురాద్ భాగత వర్ష సమృద్ధి అని ప్రకటించి వారికి మనస్సుపై చేసెను.

ఔరంగజేబు ఫలమున, గలమున, కాళలమున ఆగ్రాను శిష్ణుముగా వశము చేసికొని తిండిని చెరసాలలోఁ బెట్టెను. సాహజహాజ్ చిన్న కూతుగు శోవజ్ ఆ సేవకవిషయములలో ఔరంగజేబుకు వాల్చలంపును మిక్కిలి తోడు పడుచుండెను. అతనికి విజయము కలిగినతరువాత రోవజ్ ఆరా ప్రభుత్వమునకు మేలైతండెను. సాహజహాజ్ పెద్దకూతురు జహజ్ ఆగ్రా చెల్లి లింకంబె నన్ని విధముల కేళ్యమురాలు. ఔరంగజేబు జయము నొందినతరువాత నామె సాహజ్ యై అప్పటినుండి పిప్ప సేవలో కాలక్షేపము చేయుచుండెను.

ఆగ్రాను వశము చేసికొని ఔరంగజేబు దక్షిణకి బయలుదేరినాడు. ముగ్గుమున నతడు మురాదును మధురకుఁబిలిచెను. మురాదు ముద్దపానముచేతకు విలాసినిగణముచేతకు మత్తుండై యుండెను. మురాదును నడుమనుంచి ఆజ్ఞా న్యోహినులుచుట్టును గూగుచుండిరి, అతఁడు సంపూర్ణ ముగా ముగ్గుడై యొకనుండరి నాలింగనము చేసి, యొడలెఱుంగక పడిపోయెను. ఔరంగజేబుకుఁ గావలసిఁ దిదియే. ముగాదు నతఁడు రాత్రివేళనే కారాగాఢమునఁ బెట్టెను.

అటువాత ఔరంగజేబు రాజచ్ఛత్రమును తలవైదాల్చెను. నాగా సింహుగదివైపునకు పటాయనము చేసెను. వంగదేశమునుండి సుల్తాన్ సుబా మరల సైన్యము వెంటబెట్టుకొని, యుద్ధయాత్ర చేసెను. పరాజయమున మింకను చలనవి జస్వంతసింగు మరల రాజస్థానమునుండి సైన్యముగా బయలు వెడలెను.

(పూర్తి కాలేదు)

స్వకీయచరిత్ర

[ఒ క క థ]

చింతాదీక్షితులు, బి. ఏ. ఎల్. టి.

ప్రీతిక

గుంటూరులో మొన్న మొన్నటిదాకా సబ్ జడ్జిచేసి జనేవరినెలలో కాలంచేసిన శ్రీధరరావుగారి స్వకీయచరిత్రయ్యాకీందముద్రిస్తున్నాము. ఆయనచోపోయిన కొన్ని నెలలదాకా ఆయన కాపుర మున్ను ఇల్లు తాళము వేసియుండెను. తరవాత ఆయనల్లుడును మాన్సేహితుడును అయినముకుందరావు తాళములు తీయించియుట్లో పోవేశించెను. శ్రీధర రావుగారి కాకితములు పరిశీలించడము లో ఈకీంది చరిత్ర ఆయన సొరుగు పెట్టెలో దొరికినట్టూ, అది 'సాహితీ'లో ప్రకటించ వలసినదని ముకుందరావు అచే అది మేము ప్రకటిస్తున్నాము. ఆంధ్రదేశంలోవున్న పెద్దవుద్యోగస్థులలో మంచి వాడనిన్నీ దానశీలు డనిన్నీ, ఉపకారబుద్ధి కలవాడనిన్నీ పేరుప్రతిష్ఠలు సంపాదించిన శ్రీధరరావు గారిని ఎరుగనిఅంధు లుండరు కాని మొదటినుంచీ పెళ్ళిచేసుకొనక బ్రహ్మచారిగానే వుండి నిష్కలంకప్రవర్తనము గల వాడైయుండుటకు కారణము ఎవరికీ ఇదివరలో తెలిసివుండదు. ఇదివరలో చాలామంది ఆయన బ్రహ్మచారి కాడనిన్నీ ప్రథమ భార్య పోయిన తరవాత

మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకోవడం మానివేసినాడనిన్నీ, చెప్పుకోవడం కలదు. ఆ అభిప్రాయం యదార్థము కాదని యాకీంద చరిత్ర చదివిన వారికి బోధ పడగలదు. అంతేకాకుండా నిజమైన ప్రేమ యెట్టిదో ఆయన అనుభవించినాడని కూడ అందరకు తెలియగలదు. నిజమైన ప్రేమకు ప్రతిఫలము ప్రేమించిన వారితో సాఖ్య మనుభవించడమైతే ఆయన ప్రేమకు ప్రతిఫలము ముట్టలేదని చెప్పవచ్చును. ప్రేమించడమే సాఖ్యముగా భావించి ఆ సాఖ్యమే ప్రేమకు ప్రతిఫలముగా గ్రహించినయెడల అట్టి సాఖ్య మాయన కున్నట్లే చెప్పవలెను. ఇంకొక విషయము చెప్పి యంతటితో ఈపీఠిక ముగిస్తున్నాము. ఈయన చిన్నతనమునుంచీ తెలుగు భాషయెడ అభిమానము గలవాడనీ, ఆంధ్రత్వమీ యనయందు మూర్ఖభవించినదనీ ఒక్కయంశమును బట్టి నిర్ణయించవచ్చును. ఇంగ్లీషు భాషలో నిరంకుశంగా వ్రాయ శక్తివుండిన్నీ ఈయన స్వకీయ చరిత్రము మొదటినుంచీ వివరవరకూ ఆంధ్రముననే వ్రాసివున్నాడు. ఆంగ్లత్వమూ దర్శముగానుంచుకొన్న నేటి విద్యాధికులు

ఉద్యోగస్థులు విద్యార్థులూ ఈవిషయమును గమనించండి !

౧

నేను కాలేజీస్థానుల్లో చదువుకుంటున్న కాలంతోపున్న పుత్రాహం ఇప్పుడు రమ్మంటే ఎలావస్తుంది? అప్పటిమరుకుదనము, అప్పటి తెలివి తేటలు లేవని నాన్నేహితులు నన్ను ఎత్తిపొడుస్తూ పుంటారు. అప్పటి సరదాయేలేదని మరికొందరు పురికొల్పుతూ పుంటారు. న్నేహితులు పురిగొల్పినంత మాత్రాన పోయినవి మళ్ళీ వస్తవా? పోవుటకు కారణం నాన్నేహితులకు తెలియదు. నాకుతప్ప ఇంకెవ్వరికీ తెలియదు.

నాతల్లిదండ్రులు ఇంతా అంతా కాదు నన్ను బలవంతపెట్టడం పెళ్ళిచేసుకోమని. నేనుచేసుకోవని భీష్మించుకు కూర్చున్నాను. పెళ్ళిచేసుకోకపోతే వంశం అంతరిస్తుందనీ, పుట్టగతులుండవని ఎన్నోవిధాలుగా నయాన్నీ భయాన్నీ చెప్పి బోధించారు. పదిమందిచేతా చెప్పించారు. ఎంతచెప్పినా ఎంతచెప్పించినా నేను విన్నానుకాను. మొక్కగా పున్నప్పుడే వంశకుండా పూరుకొని చెట్టై సత్రాత్త వంచడానికి ప్రయత్నించడం వల్ల ఇంతమట్టుకు వచ్చిందనుకొని పూరుకున్నారు. ఊరుకున్నారూ—రోజుకు ఎన్ని రాయభారాలు న్నేహితుల చేత—ఎన్ని సాధింపులు—కుక్కమీదా

పిల్లిమీదా ఖెట్టి ఎన్ను తిట్లు—నాప్రాణం కొరుక్కుతిన్నారు. ఏన్నోకొన్ని సంవత్సరాల వయస్సు చెల్లినమీదట పుత్రుణ్ణి మిత్రుడిలాగ చూచుకోవాలన్న సంగతి వాళ్ళకు తెలియకగాదూ నన్ను ఇలా వేధించడం!

ఇంతకూ వీళ్ళవల్ల నాకుకలిగే కష్టములు ఎంతపాటి? నేనెదివరలో అనుభవించిన మనఃక్లేశములో ఇదిఎన్నోపాలు? వగలనక రాత్రిఅనక—ఆశపెట్టుకొని, ఆశ నిరాశకాగా పొందిన చిత్త సంక్షోభమునకూ, దీనికీసాటివున్నదా? ధనముపోతే అంతబెంగ వుండదనుకుంటాను, బంధువులు పోతే అంతబెంగ వుండదనుకుంటాను. ఇంక ఏమి పోయినా మనిషికి కలిగే దుఃఖలేశము అనునయమువల్ల అంతరిస్తుంది. కాని నాకు కలిగిన దుఃఖము ఆమరణాంతము నన్నంటివుండవలసిందే, నాతోడు నీడై వుండవలసిందే! ఈదుఃఖమే నాప్రాణమిత్రము. ఈదుఃఖము నన్ను ప్రేమించి న్నంటితిరుగుతూ వుంది. నేను దీనిని తిరిగి ప్రేమించకుండా వుండలేను.

నాకు పుట్టిన ఈదుఃఖమును నేను ప్రేమిస్తానంటే లోకమెందుకు నవ్వడం? లోకంలో ఎవరికీ పుట్టిన పిల్లలను వారు ప్రేమించకుండా వున్నారా? ఎందుకని తమ బిడ్డలను తాము ప్రేమిస్తున్నారా? తెలివిగలవారనా? పశుతుల్యులే!

అందముగలవారనా? అందము లోకములో సామాన్య లక్షణముకాదే! అందము కల్పిస్తున్నారనా? ఎట్లు అనందము కల్పిస్తున్నారా? తమకు పుట్టిరి

కాబట్టే ఆనందము కల్పిస్తున్నాడు. ఇతరులకు పుట్టిన బిడ్డలు ఆనందము కల్పిస్తున్నారా? అలాగే నాకు పుట్టిన యీ నా చిత్తకేళమును నేను ప్రేమిస్తాను. బిడ్డలతోటి సంసారము ఆనంద దాయకమేలే ఇదీ ఆనందదాయకమే.

దీనిని మరణకాలాన నాతోకొనిపోతాను. నేను కాలముచేసిన పిమ్మట నాభౌతిక దేహము అగ్నిజ్వాలల కాహుతిఅవుతుంటే ఈదుఃఖము నాచితిపైకెక్కి సహగమనము చేస్తుంది. ఇట్టి నాదుఃఖమును నేను వదలగలనా? నేను వదలలేను! ఈదుఃఖమే నాకుసుఖమునిస్తూవుంటే నేను దీనినెట్లు విడవగలను? సుఖదుఃఖములు కవలపిల్లలు. లోకములో అందరు సుఖమనేపిల్లనేప్రేమిస్తారు, నేనుదుఃఖమును ప్రేమిస్తాను; అదేనాసుఖము, కాదా? నేనుపరితపిస్తూన్నట్లుపరితపించే ఎవ్వడైనా ఈదుఃఖమనేప్రాణమిత్రుణ్ణి వదలివుండగలడా? ఉదయకాలమున, చల్లని వాయువులు విసరుతూ లోకానందమును కల్పిస్తూన్న సమయాన్ని నేనునాదుఃఖమును అహ్వనముచేస్తాను. సాయంకాలమున సైకతముల విహరిస్తూ నాదుఃఖముతోసరససల్లాపము లాడుతాను. రాత్రివేళల కటికేసేలల బరుండి నిద్రానదూరముగా పారదోలి దుఃఖముతో కూడియాడుతాను. ఈదుఃఖమనగా నెవ్వరు? ఈదుఃఖమునాకెందువలన కలిగింది? ఏవధూటివల్లనిచూపులు నాపైకడగా, నేనుఒకప్పుడు పరవశుడనైవుండి వుంటినోఅట్టి వధూటి నాకుపారిలో పికముగా నాకొసగినదుఃఖముకాదాయుంది? ఏలతాంగి

కరస్పర్శ నాకుపులకలెత్తించిందో ఆలతాంగి నాకుపరిచర్యచేయబంపిన చెలికత్తెగాదాయుంది? ఏమనోహరిణివిగ్రహమునాహృదయ పీఠముపై నెలకొనివున్ననో ఆనామదోహరిణినాహృదయముపై నుంచిన శాశ్వత ముద్రగాదాయుంది? ఏనుడరాంగి వదనగవ్వారమున తాండమాడు ప్రాణవాయువు నాకు ప్రాణము నొసగినదో ఆనుడరాంగి నాకు పోసినజీవముగాదా యీదుఃఖము? ఏనుకామారగాత్రి నాహృదయ కోశమున ప్రణయవజ్రములు తొలుదొల్ల దాచియున్నదో ఆవజ్రములకర్మశత్రుముకాదా యీనాదుఃఖము?

ఇట్టిదుఃఖము నాదగ్గరకువచ్చిచ్చుమోహించినప్పుడువద్దుపోమ్మనగలనా? ఈదుఃఖమును నాహృదయపీఠముపై నధిష్ఠింపజేసినాను. బాష్పధారలతో దీనికర్మ్యపాద్యము లానెగుచుంటిని. ఆత్మచింతవల ధారపోసి పోషించుచుంటిని కొలుచుచుంటిని. ఆహా! ఏమినా సుఖమా! ఏమినాయానందము! లోకమా! ఒక్కమారు నీవు నీకడనున్నదుఃఖము నతనూ నాకువదలివేయుము. ఆదుఃఖసాగరమున బడి నేనీదులాడుతాను, పరవశత్వము జెందుతాను, అపూర్వసౌఖ్య మనుభవిస్తాను!

ఈనాదుఃఖము నన్నుభక్షించిబతుకుతున్నది. నేనులేకుంటే దానికాహారములేదు. నేనాదుఃఖమునుతిని బ్రతుకుతున్నాను. ఈదుఃఖము లేకుంటేనేను బ్రతికలేను. దుఃఖమునున్న తింటున్నది నేనుదుఃఖమును తింటున్నాను. ఇందులోమితలేదన్న ప్రాణి కొంటుబను తిని

మనిషి బతుకుతాడు: మనిషిని తిని పోణికోటులు బతుకుతవి. వృక్షములు జంతువుల కాహారమిస్తున్నవి. జంతువులు వృక్షములను పోషిస్తున్నవి; వృక్షములు జంతువులను తింటున్నవి, జంతువులు వృక్షములను తింటున్నవి. సృష్టికి మొదలువుంటే అప్పటినుంచీ ఈసాంప్రదాయం ఇలాగే జరుగుతూవుంది.

౨

నేను చెన్న పట్టణము కాలేజీలో చదువుటకు వెళ్ళితిని. ఏముహూర్తాన వెళ్ళితినో ఆముహూర్తము మంచిదననా? చెడ్డదననా? చెడ్డదనడం ఎందుకు మంచిదే అంటాను.

వెళ్ళినతర్వాతనే కదా నాలోనున్న ప్రతి గాంపున్న చిత్రవృత్తులన్నీ ఒక్కమాటు ఉలిక్కిపడి లేచినవి. నాహృదయములో మొగ్గదొడుగుతూవున్న అనురాగవల్లికబిక్కమారుగా పుష్పించింది. నాజీవితమంతా ఒక్కసారి ఆకాశంధ్రికలో ఓలలాడింది. నేను వెళ్ళడంవల్లనే కదా నాజీవితానికి పట్టుగొమ్మ ఒకటి లభించింది, అత్యమొకటి చిక్కింది!

రెండవసంవత్సరం చదువు ముగియడానికి సిద్ధంగావుంది. ఇక పదిపదిహేను రోజుల్లో కాలేజీకి సెలవులిస్తారు. అంతవరకూనేను చాలా శ్రద్ధగా చదువుతూవున్నాను. పుస్తకాలు విడిచినేను ఎప్పుడూ దూరముగా వుండలేదు. అప్పుడు పుస్తకమును చూస్తే ఆప్తబంధువును చూసినట్లు వుండేది. పుస్తకములప్పుడువాకు జీవములేని పదార్థములుగా తోచలేదు. సజీవములై, సన్ని

హిత బంధువులై నన్ను కనిపెట్టుకువున్న ప్రతిభాశాలురవలె వుండేవి. ఇట్టిపుస్తకములమీద ఆనాటినుంచీ నాకు విముఖత్వం కలిగింది. ఈఆప్తబంధువులను ఆనాటినుంచీ దూరముగా పారదోలినాను. ఈప్రతిభాశాలుర హితవాక్యము లానాటినుంచీ వినకుండా పెడచెవిని పెట్టినాను. ఏనాటి నుంచీ? నేనుచదువుతూవున్న క్లాసులోనే చదువుతూవున్నది శ్యామల. నాపుస్తకాలను నేనుపేగ్గిమించి వున్న గాలను లో శ్యామలపేరు నే నెరగను. నాపుస్తకాలిచ్చే ఆనందములో ఘరవశుడనై వున్నదినములలో శ్యామలను కన్నెత్తిచూడలేదు.

ఒకనాడు నానోటు బుక్కు బల్లమీద విడిచివెళ్ళితిని. మళ్ళీతిరిగివచ్చి చూచుకొంటిని. నాకళ్ళ యెదుటరెండు పేర్లు కనుపించినవి. నాపేరు పైన వున్నది. క్రింద శ్యామలపేరు వున్నది. ఈరెండు పేర్లు శ్యామలే వ్రాసిందని గ్రహించడంలో నాకు కష్టంలేకపోయింది. ఎవ్వరూ చూడకుండా రాసివుండాలి అనుకున్నాను.

ఆక్షణాన నేనుపూర్తిగా మారిపోయాను. ఆక్షణాన నాచిత్తములో నూతన సంస్కరణము జరిగింది. నూతన జీవిత యాత్రచేయుటకు మొదలుపెట్టినది నే నాక్షణములోనే! అప్పుడునాకు కలిగిన ప్రత్యాహము, నూతనభావోదయము, ఘరమానందమూ అనిర్వచనీయములు.

రెండుపేర్లను నేనుచదువుకొనిశ్యామల కూర్చున్న బల్లవేపు చూశాను. ఆమె లేలవంచి చిరునవ్వుతో ఏమో

హాసుకొంటున్నది.

ఆమెను పరిశీలించి చూచుటకదే ప్రథమ పర్యాయము. ఆమె అప్పుడు నాకన్నలకు మర్త్యభామినివలె తోచలేదు, ప్రణయ జ్యోత్స్న వలెతోచింది! తూర్పుదిక్కున వుదయించే చంద్రబింబులాగ మెరుస్తూ వున్నది కంకుమ బొట్టు ఆమె మొగాన.

మధ్యాహ్న కాలాన్ని నడిమింట మా రాండబింటులాగ ప్రజ్వలిస్తున్నది అనురాగం ఆవిడ హృదయాన. సాయంకాలాన్ని పక్షులు ఎలగెత్తి పాడప్రణయ గీతములు ప్రతిధ్వనిస్తున్నాయి ఆమె హృదయంలో. తేటవెన్నెల నిగ్గులలో దోబూచులాడే జీవకాంతులు ఏకాకిస్తున్నాయి ఆవిడ కళ్ళల్లో.

ఆనాటినుంచీ నేను పుస్తకములు ముట్టలేదు, చదువుమాట తలపెట్టలేదు. ఆనాటినుంచీ నేను శ్యామలపేరు జపించడం మొదలు పెట్టెను. ఆనాటినుంచీ నాకు శ్యామల ప్రత్యక్షమై వత్తున్నది. ఏదీను జయించాను. ఆకలిని జయించాను. ఆమె ప్రాపుగైకొనడానికై ఎంతటిత్యాగమైనా చేయగలను. మూర్తీభవించిన సౌందర్యరాశిమోల యెట్టిసూడిదయైనా పెట్టగలను. విలువలెరిగని ప్రణయసాధనను నివసించడానికి లోకముతో సంబంధం వుండకూడదు. అట్టి సంబంధాలన్నీ వదలుకున్నాను.

శ్యామల మహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణయువతి, అవివాహిత, సంఘసంస్కర్తల యింట బుట్టినది. యశావంతలావణ్యము పుజీభావము చెందియున్నది ఆమె యందు. నే నాంధ్రుడను, ఆమెపై నా

మనస్సు లగ్నము కావాలి? కాకూడదా? బహుత్వము మానవులందు గాన వచ్చినా ఏకత్వభావము వారి హృదయములకు బట్టలేదా? ఇంక జాతివిచక్షణ యేల?

సంతోషమునగా నెట్టిది? దుఃఖాభావమా సంతోషము? కాదు. ప్రణయగ్నిజ్వాలల ఒడి తప్తమగుచున్న నాకు సంతోషముగాక దుఃఖమెట్లు? సహింపశక్యము కాని ప్రణయ ధుంధూనిలమున ఒడి ఊపిరి తిప్పుకోలేకుండా వున్న నాకు సంతోషము కాదా?

గంభీరమై, తిరింపజలవిగాని ప్రణయ సాగరమున ఒడి కొట్టుకొనుచున్న నాకు సంతోషమే కదా! బ్రహ్మసృజించిన వస్తువులందు ప్రణయమే లేకున్న సృష్టి కేంతలోపము వచ్చి యుండేదో!

ఆమె విగ్రహం ఆనాటినుంచీ నాకు కళ్ళకు కట్టినట్లు వుంటూండేది. ఆరోజు మొదలుకొని నేను కాలేజీకి పదిగంటలకు ముందేవెళ్ళికూర్చుని ఆమెరాకకు ఎదురు చూస్తూవుండే వాడను. ఆమె యడుగుల చప్పుడుకు నాకుండే తాళము వేస్తున్నట్లు కొట్టుకొనేది. ఆమెవిగ్రహమును చూడడమే నాకు తృప్తిగా వుండేది. ఆమెతో మాటలాడడం సహితంలేదు. ఆమె విగ్రహమునుండి వెడలివచ్చు లావణ్య కాంతులను కన్నులతో తృప్తితీర తాగేవాడను. ఆమెవిగ్రహ మెదురుగా వున్న సమయంలో నేను చెప్పలేని ఆనందము చెందేవాడను, ఆమె విగ్రహమును వీక్షించుటకై ఎప్పుడు నేను ఊర్విభూరుతూ వుండేవాడను. ఆమెరాకసాకు ప్రేమోదకారణ

ము, ఆమె పోకడ వివాదకారణము.

ఆమె సాక్షాత్తులైన ఆశలేజీనుంచి వెళ్ళిపోయేటప్పుడు చూపు మేరదూరం ఆమెను చూస్తూ వుండడమే నాపని. ఆమె దృష్టినిదాటి వెళ్ళినతోనే నాగుండెలో రాయిపడేది. మరునాడు పదిగంట వరకూ కాలము పుచ్చడం ఎట్లు?

నాజీవిత మప్పుడు శుష్కముగావుండేది. కాని మరునాడు వస్తుంది గదా, వస్తేమళ్ళీ జీవితానికి ఆనందం వుంటుందిగదా అనే ఆశపూతగా వుండేది.

ఊసుపోక ఒక్కొక్కప్పుడు నేను సాయంకాలము మైలాపూరు వెళ్ళేవాడను. మైలాపూరులో ఆమెకాపురముంట ఆమెయింటిపద్దనేను గడిపినకాలమింతితకాదు. ఎందుకుగడపితి? ఆమెవిగ్రహము నాకగుపించునా? కాదు. ఆమెతో ప్రసంగించవలెనా? కాదు. ఆమెమాటలు వినవచ్చునా? కాదు. ఎందుకు అక్కడకి వెళ్ళితిను? నాకు తెలియదు. నాహృదయము నన్ను అక్కడకు పట్టిఉడ్చుకొని పోయింది. అంతేనే నెరుగుదును. ఒక్కొక్కప్పుడు ఆమె విగ్రహము నాకు కనువిందొసగుచుండేది. అమె యవ్యక్త మధుర కంఠధ్వనులు నావీనులకు విందొసగేవి. అమె పైనుండి విసరుగాలి నన్ను రాముకుపోయేది. ఆమెఆఘోషించిన పువ్వులవాసన ఒక్కొక్కప్పుడు నానాసాపుటముల దరిజేరేది. ఆమెపై బడిన దీపపుకాంతులు ఒక్కొక్కప్పుడు కిటికీనుండి వచ్చినాపై బడేవి! అదిచాలదా? ఆఆనందమునకు నాటివన్ను ఆనందము కలదా? ఇట్లునేను సెలవు లిచ్చువరకూ కాలం గడపినాను.

సెలవులు రెండునెలలు నేను కాలము గడపడం ఎట్లు? సూర్యకేణముకు సోకుతూ వున్నప్పుడే మొక్కవపుగా పెరిగి పువ్వులు తోడుగుతుంది చీకటిలో అది పెరగగలదా? సముద్రంలో నుండే జలచరములు సహితము సూర్యకాంతికోసం పగటివేళలందు పైకి వస్తవి, కాని ఎప్పుడూ అడుగున కూచోవు.

ఈరెన్నెల్లా గాఢాంధకారంలో నేను మసలగలుగుదునా? నెలకు కొన్ని రోజులపాటు వెన్నెలవుందికాబట్టే లోకం కలవరం చెందడం లేదు. ఒక్కమారైనా వెన్నెల చూడకుండా రెండు నెలలు నేను బ్రతుకగలనా? సముద్రములో పడవకు తెరచాపలు చిరిగిపోతే దానిగతి ఏం కావలసింది? స్త్రీమరులో ఇ జ్ఞ పాడైపోతే నడిసముద్రంలో అది ఏమి కావలసింది?

తుట్టతుడకు ముసన్ను గట్టిపరచుకొని నేను శ్యామలకు ఒక చీటి వ్రాసిపంపినాను. ఇదివరలో ఆమెతో నొక్కమారైనా మాటాడ లేదు. ఒక్కమారైనా ఆమెకు వుత్తరంరాయ లేదు. ఈమారే వ్రాశాను. ఈరీతిగా రాశాను.

“శ్రీమతీ,

తలవని తలంపుగా మీరు నాపై చూపిన యాదరమునకు కృతజ్ఞుడను. ఈయాదరము స్నేహముగా పరిణమించుటకు నే నాశీషుడుతున్నాను. మీ యోగక్షేమములు నాకు సెలవులలో తెలియజేయవలెనని కోరుతున్నాను. అందు కనుగుణముగా మీరు మీచిరు

నామా నాకు పంపవలయును. ఇట్లు నేను స్వతంత్రించి వ్రాయుట మీకు సమ్మతముగా నున్నదని సూచించుటకు నాకు జవాబు వ్రాయవలయును.

భవచ్చేయోభిలాషి,
శ్రీధర రావు."

ఈచీటిని పోస్టుద్వారాపంపి జవాబుకై వేచియుంటిని. మరునాడునాకు ఈక్రిందిరీతి జవాబు వచ్చినది:

"శ్రీయుత శ్రీధర రావుగారికి:

తాముపంపిన ఉత్తరము నాకు సమ్మతమేనా అని అడుగ వలెనా? మీజ్ఞ మమును తెలిసికొనుట అనుభాగ్యము నుమించిన భాగ్యమునకు వేరులేదు. నేనుచూపితినిన్న ఆదరమునకు మీరింతకాలము మిన్నకుండుట వలన నేను కించపడుచుంటిని కాని మీయుత్తరము చూచిన పిమ్మట నేనాశకు లోనైతిని. మీజ్ఞమే నాజ్ఞముముగా చూచుకొనడమున కిష్టపడుచుంటిని. నాచిరునామా ఇందులో బంపితిని.

శ్యామల"

ఈపుత్తరమును నేనెన్నిమార్లు చదివితినుోదేవునికే తెలుసును నేనింతకాల మూరకుండుటకు కారణమును నేనేగ్రహించు లేకపోతిని. ఇక నాజీవనముధన్యమైనదను కొంటిని.

3

మాయద్దరకును రెండునెలలపాటు ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు జరిగినవని వేరేచెప్పవలెనా? నేనుఅందరూని పళ్ళకోసం అయిదావలేదని వేరేచెప్పవలెనా? నామనోభీష్టము సిద్ధించునని

వేరేచెప్పవలెనా? మత్స్యముల కొవను బోలిన యామె, యక్షగ మూలికలు పుత్రరంలోచదివి చదివినేనున్నట్లుడనయితిని. ప్రాముదోన్మత్తత. సాహర్దమును వెలిజిల్లు ఆమె జాబులు చదవడము నిజోత్సవముగానేను పరిగణించుటలో వింతపమున్నది. ఆమెనాకు వ్రాసిన జాబులకు లెక్కలేదు నేను వ్రాసిన జాబులకంత కన్న లెక్కలేదు. మార్తాండు డపరదిక్కున గుంకువేళ శీతల వాతమనుభవించుచు ఏచ్చెట్టుమొదలనోకూర్పుండి ఆమెయుత్తరములెన్ని మార్లునాకరించితిని. విశాసమయముల నామెయందరవిగ్రహమును మానసవిధులుండు సంచరింపజేసింది. నాహృదయసీమనాలేఖల నన్నిటిని బదిలబరచితిని. ఇట్లు గడచినవి ఆరెండు నెలలూ. ఒక్కతృటిలో గడచినవనుకొంటిని. సౌఖ్యోన్నతి యెట్టిదో అప్పుడే నేననుభవించితిని. పెరుగుట విరుగుట కొరకే అనియొకకవలన్నాను. పెరిగితిని పెరిగితిని చిట్టచివరకు ఇంతవిరిగెదనని ఎప్పుడును కలన నాతలవలేదు హతాత్తుగ పిడుగు నాపై బడుటకు ముందు నామనోహరిణి ఒక్కలేఖ పంపింది. ఆలేఖయే ఆమె నాకు రాసిన చివరలేఖ. ఆలేఖలోనే ఆమె నాకీయగలిగిన సౌఖ్యమంతా ఇచ్చినది. ఇంకామెనుండి నేను లేఖలనందు భాగ్యమును గోల్పోతిని. మందభాగ్యుడనయితిని.

పూనా,

28-11-20.

"మనోహరా,

గుప్పించిన ఈసా జీవితవృక్షమునకు మీరు పాశుండ్రవ్వి నీరము నొస

గుచున్నాడు. ఈవృక్షమేపుగా పెరిగి
మీకు ఫలముల నొసగ గలదని ఆశిస్తు
న్నాను. నానుఖమే మీనుఖమనియు
నాదుఃఖమే మీదుఃఖమనియు వ్రా
స్తీరి. నానుఖము మీనుఖము కావ
చ్చును. నాదుఃఖము మీదుఃఖము
కానిత్తునా? మీపాదసేవసేయుచు మీ
యండను చరింపవలెనని ఉవ్విళ్ళూరు
నాకెన్నడైన దుఃఖముండగలదా? సూ
ర్యున కెదురుగా నుండు గ్రహముల
సన్నడైన చీకటి కప్పగలదా?

ఏనాడు మీపై నేను వీక్షణమాలి
కల బరపితిని? ఆనాడేగదా నాజన్మము
ధన్యమైనది!

ఏమో తెలియదు, ఎందుకో తెలి
యదు! మిమ్ములజూచిన క్షణమండే
నానునన్ను మీపై లగ్నమైనది. ఎన్నో
సారులు నేను వితర్కించుకొన్నాను,
నానునన్ను మీపై ఏలపరుగులు పెట్టవ
లయునని? సూర్యునిచుట్టును గ్రహము
లెందుకు తిరుగుచున్నవి? నడలన్నీ స
ముద్రముననే ఏలచేరుచున్నవి? అయి
స్కాంతము ఇనుమునేల యాకర్షింపవ
లె? దీనికి సమాధాన మేమి? అనుకొ
న్నాను.

దువ్యంతు డెందరు స్త్రీలను జూచి
యుండలేదు? ఆతనిమనస్సు శకుంతలపై
నేలగ్నము కానేల?

ఇది ప్రకృతి శాసనమా?

పూర్వజన్మ వాసనా?

పూర్వజన్మమున మనము భార్యాధర్మల
ముకాబోలుమనోహరా! మీదివ్యమంగ
ళరూపము నాహృదయమున పాదుకొనిన

దివమునుభవీ మీపవిత్రనామము సంస్క
రించుచున్నాను. వేంచాక్షరీమంత్రము
ను పారాయణ జేయుచున్నాను. ఎన్నటి
కైనను నాతపస్సు ఫలించునా? ఎన్నటికై
నను నేచేసిననోములు పండునా? ఎన్న
డైనను నేను మీపాదముల నాశ్రయిం
పగలుగుచునా? ఎన్నటికైనను నాహృ
దయము మీపాదములపై ధారపోయ
గలుగుచునా? అదినమెప్పుడు వచ్చును?
ఆపవిత్రదినము రావలెనని ఎంతకోషిల్లు
చున్నాను! ఆశనుగోల్పోవు చున్నాను.
మనోహరమూర్తి! నాకాశయిమ్ము! నా
కుప్రభాతాహ మొసంగుము; కుంగిపో
వుచున్నాను; నన్ను లేవ నెత్తుము! నాథా
సెలవు! మీదివ్యలేఖని సత్వరముగ నా
కుప్రభామమును ఊడటరు గూర్చుగాక!

మీదాసి

శ్యామల"

ఈలేఖ జదివికొని సంతసించితినే
కాని అందున్న సందేశమును గ్రహింప
జాలనైతిని. "అదినమెప్పుడువచ్చును?"
ఎన్నడునురాదు అనుసంగతి నేనుగ్రా
హింప జాలనైతి? ఎన్నడునురాదా?
రాదా? ఆత నిరాశ యొనదా? లోకము
నచీకటిగ్రమ్మినదా? ఎన్నడూఅదినము
రాదా? అయ్యో, ఎంతటిపాపిని! ఎంత
దురదృష్ట వంతుడను! ఎన్నడు అదిన
మురాదా? అయ్యో; నేను మొదట
గ్రహింపలేక పోతినే? దైవప్రేరణచే
వాసినదికాబోలు ఆనాకృత్యము! ఎన్న
డురాదా! ఈజన్మమున గాతున్న వచ్చే
జన్మమునందైనరాదా! రాకపోవునా?
వచ్చును, వచ్చును, వచ్చితిరును!

౪

ఆశాలత లొకటివెనుక నొకటిపుటుకు పుటుకున తెగిపోతున్నది. హృదయ మల్లకల్లోల మవుతున్నది.

శ్యామల చెన్నపట్టణపు పెద్దఆసుపత్రిలో రోగగ్రస్తయై మంచముపై పడియున్నది నే నాసుపత్రిలో మతిపోయినవానివలె సంచరించుచున్నాను. ఆలేఖ వ్రాసిన రెండుదినములలో పిమ్మిగుంటివార్త నాచెవిని పడినది శ్యామలరోగియనియు, పూనానుంచి చెన్నపట్టణము వచ్చుచున్నదనియు! ఆవార్త చెవులపడిన పిమ్మిట కూడ నే నిట్లు జీవములతో సంచరించుచున్నాను. శ్యామలరోగియో నాశ్యామల! నేను ప్రేమించిన శ్యామల! నేనెవ్వతె రూపమును జూచిప్రాణముల పోసికొను చున్నానో ఆ నాశ్యామల! అయ్యో! భగవంతుడున్నాడా?

ఆసుపత్రిలో రామారావు నాన్నే హితుడు. అతని నెప్పుడును ఉపకారము చేయమని కోరలేదు. ఇప్పుడు కోరితిని శ్యామలనుచూచుటకు అనుజ్ఞయిమ్మని. అతడు నన్ను సమయముచూచి శ్యామల పరుండియున్న గదిలోకితీసికొనిపోవుచుండును. ఆమెగదిలో నేను ఒకచావుగంట ఉండేవాడను. తరువాత ఆసుపత్రి ప్రాకారములచుట్టూ తిరుగుతూ వుండేవాడను. ఉదయమున ఆసుపత్రి తలుపులు తీయుటకుముందు గుమ్మముకడ వేచియున్నవాడెవడు? నేనే! అర్ధరాత్రి ఆసుపత్రి గోడపక్క నిలుచుండి బాష్పధా

రల వర్షించువా డెవడు? నేనే! మధ్యాహ్నకాలమున చండకిరణుని వేడిలో శ్యామలను ధ్యానము చేస్తున్నవా డెవడు? నేనే! శ్రమకు ఫలముండునందులే? ఎక్కడ నాశ్యామకు ఫలము! ఆశీస్సులకు ఫలము! భగవంతున్నాడా?

శ్యామల మంచముకడ నిలుచుంటిని. అరిమోడ్చిన కనుదోయివిప్పిచూచి నదివన్ను నాశ్యామల ఆచూపులే నాదే హమును కంపింపజేసినవి. శుష్కించిన హస్తముతో నాహస్తమునుపట్టినది నాశ్యామల. నాదేహము స్పందించినది.

నవరూపన తేజోవిలాసినియగునా శ్యామలకాళుపాట్లు! ఆమెమోమువైపు ముఖముదిగ్విశేషపోతిని. కన్నీటిమట్టులుకన్నులగగ్గిమ్మెరు. గద్గదస్వరముతో 'శ్యామలా' యంటిని. శ్యామలకన్నులు మూసినది. మూసినకనురెప్పలలో నుండి ఒకక బాష్పకణము కొలుకులగుండా కారి మంచముపైపడినది. కన్నులద్రెంచి "మనోహరా" అన్నది. నేనుకొంతసేపటిదాకా మాటాడలేకపోతిని, నాహృదయముమాత్రమే మామెహృదయముతో సంభాషించుచునేయున్నది. "ఎల్లుంటివి, రోగముఉపశమిస్తున్నదా?" అంటిని. దుఃఖమువద్దు. నిజముచెప్పుతున్నాను. నాకాయువుచెల్లినది. మనఋణము తీరినది! అన్నది. నేనుచేతులతో తలమోదుకొనుచుండగా 'నాథా'యన్నది. రామారావు వచ్చినన్నావలకు తీసుకొనిపోయినాడు.

ప్రభంజనమతితీవ్రముగ వీచుతూవున్నది. వాయుదేవుడొక్కమారు తనసే

వక్రలోకముపై విడిచినట్లుండెను.దశ
దిశలనుంచీ రుంఝూ నిలముకొట్టుచు
న్నది. పంచభూతము లొక్కమారు మ
హాసంగ్రామమున ఒకదానినొకటి డీకొ
న్నవి. నవనవలాడుపూలమొక్కలు పూ
లరాల్చి మలినములైనవి. మహావృక్షము
లు దీనస్వరము చేయుచు భూమిమీదికి
కుంగిపోవుచున్నవి.

ఆసుపత్రిలో ఆరుబయట మబ్బులవె
నుకనున్న సూర్యవికేసిచూస్తూ నిలబడి
నాను. వాయువునన్ను నిలవనివ్వక తీవ్ర
ముగ నన్నివైపులనుండి కొట్టుచున్నది.
వానచిరుకులు తుపాకిరవ్వలవలె మొగ
మువైతగులుతున్నవి. భూమితన రేణువుల
వైకేత్తినన్నుగట్టిగా మోచుచున్నదిసూ
ర్యతేజము మబ్బుల చాటుననుండి బయ
లు వెడలి నాకన్నులుపొడుచు చున్నది.
భూతములునాపై నాగ్రహించినవి. భూ
తములునన్ను వేధించుచున్నవి. వేధించ
నిండు. సూర్యభగవానుడే యాధారమ
నిమనస్సును దిటపుచేసికొని ఆతనివైపు
కన్నులదీప్తిప్రార్థిస్తున్నాను. "లోకభాం
ధపుడవుగదా దేవా! నాశ్యామలయెడ
సేవుచూపుచున్న బాంధవ్యమేమి? లోక
మునకంతకును జీవనము నొసంగగలసేవు
నాశ్యామలజీవనము లపహరించుచుంట
వ్యాయమా భగవానుడా! ఆమెతేజము
నుసీలో కలుపుకొన నిచ్చగించెదవేల ?
సీ కు తే జ ము కొ ర త ప డినదా ?
ప్రాణికోటి కంతకును బంధువుడవై
ఒక్కనాయుడ శత్రుత్వము వహింపనే
నేమియపరాధ మొనరించితిని? భగవా
నుడా! నాప్రార్థన వినవా? నాశ్యామ

లను నాకివ్వవా! నీకేమియర్పింపమందు
వు? ఏదియైన నీకర్పణముచేయ సిద్ధము
గనున్నాను. దయరాదా? నాశ్యామల
ను నాకివ్వవా?" రామారావువచ్చినా
చేయి పట్టుకొనెను. ఆతని ముఖము
వెల్ల బారియున్నది.నన్నుగదిగోనికి వెళ్ల
మని సైగజేసినాడు. శ్చైర్యము పూన
మన్నాడు. అయ్యో! ఇంకను నాకుశ్చైర్య
మా? మంచముపై చలనము లేక
పడియున్న నాశ్యామలను ఆయవస్థలో
చూస్తున్నాను. నాకుశ్చైర్యమా? పు
ష్పము పాడిపోయినది. చానికాంతులు
మాయమైనవి. శాంతమూర్తివలె పరుం
డియున్నది నాశ్యామల. గుమ్మముకడ
నిలుచుండి చూస్తాని. మంచముచుట్టు
ఆమెబంధువు లిద్దరు ముగ్గురున్నారు.
మంచము పక్క దొరసాని నిలువబడి
మందులు తాగించుచున్నది. మందులు
వంటబట్టడములేదు.

మృత్యుదేవత యీకబళము నాశిం
చినది. మృదుగాత్మిలను నోటవైసికొ
నినగాని దాని యీకలి యుపశమించ
దుకాబోలు!

అయ్యో భగవంతుడున్నాడా? ఉ
న్నచో నాప్రార్థననేల వినకున్నాడు?
ఆమెప్రాణమును నిల్పుటకు నాప్రాణ
మును తిక్రరణశుద్ధిగ ధారపోసెదనను
చున్నానే? వినడేమి భగవంతుడు? ఆవి
డగోగాన్ని మరల్చివెయ్య మంటాన్నా
నే ఆరోగమును నాకివ్వమంటున్నానే
వినడేమిభగవంతుడు?ఆమెకష్టములనన్ని
యునేనుభరించెదననుచున్నానే?ఆమెను
కష్టముల నుండివిముక్తిచె య్యమంటు

న్నానే? ఆమెకష్టము చూచి సహించజాలకున్నానే? ఆకష్టముల సేమింగివేసెదననుచున్నానే, వినడేమిధగవంతుడు

మంచమున కెదురుగా నిబడితిని. శ్యామల నన్ను చూచినది చేయెత్తిపిలవబోయినది దగ్గరసా. చేయెత్తలేకపోయింది, ఆచేతిని నాచేతులలో నిముడ్చుకొన్నాను. ఆమెనాచేతిని మెల్లగా నొక్కినది.

దొరసాని పెదవివిరచి బయటికి వెడలిపోయినది. అవసానము సమాపించుచున్నది. నాఅశ రెక్కలకట్టుకొలిపిరిపోయినది. కొయ్యబొమ్మవలె నాశ్యామలకేసి చూస్తూ నిలబడ్డాను.

రంయినుని గాలివీస్తూ ఆనువత్తిని టునటూ ఊగిస్తున్నది. శ్యామల నావైపు కన్నులు తీగ్గినది.

అయ్యో దైవమా! ఆమెనింకొక్కయేడు బ్రతుక నివ్వవా? నాజీవముల ధారపోసెదను, ఆమె నొక్కమాసము బ్రతుకనివ్వవా? నాసర్వస్వము నీకర్పణము చేసెదను? ఆమె నింకొక్క రోజైన బ్రతుకనివ్వవా? ఇంకొక్కగంట, ఒక గడియ బ్రతుకనివ్వవా? అయ్యో

ఆమెనాపైనుంచిన దృష్టులు మరల్చలేదు. ఇంకెవ్వరిని చూచుచుండలేదు. నాకేసిచూస్తూచూస్తూ ఉండగా అప్రయత్నముగా ఆమెకనురెప్పలు మెల్లగా రాలిపోతూవున్నవి. కనురెప్పలు మూసినది లోకమంతా చీకటిగగిల్చినది. సూర్యుడాకసమును బాసి ఎక్కడికో పోయినాడు. వాయువు ప్రచండముగ ఘోషపెట్టుతున్నది.

ఒక్క మారునాకిందనున్న భూమి విచ్చిపోయినది, ఆ అఖాతములో నేబడితిని.

... ..

చదువరులకు మనవి: శ్రీధరరావు గారు ప్రేమించిన మహారాష్ట్ర యువతి పేగు శ్యామలకాదనీ ఆమెపేరు వెల్లడిచెయ్యడానికీష్టములేక మారుపేరుపెట్టినారనిన్ని ముకుందరావుగారు చెప్పుతున్నారు.

తమజీవితమున నొక్క అంశమే వ్రాసియుండి శ్రీధరరావుగారు దానికిస్వకీయచరిత్రమనిపేరుపెట్టినారు. జీవితమున కంతకూ మూలాధారమైన ఈ అంశమే ముఖ్యాంశముగా వారు గ్రహించడము చేత ఆలాపేరుపెట్టివుండవచ్చును.

మొదటి ముద్దు

[రవీంద్రుని వైతాలి సంఘం]

శ్రీ. వీరరాఘవ స్వామి

కన్నులను మూసి దశదిశలకడలకుండ	శాంతగతిబర్హుచుండె సాయాహ్నకాంతి
మెదల కుండె భగాళి సంగీత మాపి	అట్టి యేకాంతమున గవాక్షమ్ము జేరి
మారుత మ్రోల్లకడల స్తంభించి పోయె,	యిద్వారముపెట్టుకొంటిమి మొదటిముద్దు
అణగి పోయెను నలీల కలస్పృహలు	దిగ్గిగంతములందంత జేవళముల
అడవి మర్కర మడవి మర్కమున దూరె,	హారతుల శంఖఘంటారవాళి మ్రోగ
నిర్జనం బయ్యె శాంతనదీ తటంబు,	సంభ్రమించె ననంత తారాగణంబు
భూనభంబులు ని స్తబ్ధములుగ నుండె,	మాకనుల యందు నశ్రుజలంబు నిండె!

సాహిత్య తత్త్వము

రవీంద్రుని మతము

బౌద్ధజగత్తు మన మనస్సులో ప్రవేశించి ఇంకొకజగత్తు అవుతున్నది. దానియందు కేవలము బాహ్యజగత్తువర్ణము ఆకారము, ధ్వని, మొదలైనవి కాక వాటితోపాటు మనయిష్టానిష్టములు, భయవిస్మయములు, సుఖదుఃఖాలుకూడా చేరుతవి. అట్టిజగత్తు మన హృదయవృత్తుల విచిత్రరసములో బహువిధాల ప్రతిఫలిస్తూ వుంటుంది. ఈ హృద్యవృత్తుల రసములో గుచ్చియెత్తి బాహ్యజగత్తును మనదానిని చేసుకొంటాము.

• జరతములో తగినంతరసము లేక పోవడముచేత పదార్థములను చాలా మంది చక్కగా జేర్చుచేసుకోలేనట్లు

హృదయవృత్తులరసముతగినట్లుగాజగత్తు మీద ప్రయోగించ లేనివారు బాహ్యజగత్తును అంతర్జగత్తుగా, తమజగత్తుగా, మానవజగత్తుగా, చేసుకోలేరు.

కొందరు జడప్రకృతులున్నారు. లోకములో చాలా తక్కువసంగతులే వారికి సంతోష మిస్తవి. వారు లోకములో చాలా భాగమునుండి వంచితులవుతున్నారు. వారి హృదయగవాక్షములు చాలాచిన్నవి, ఇరుకుపీ కావడముచేత లోకములోవారు ప్రవాసులవలె వున్నారు.

కొందరు భాగ్యవంతులున్నారు, వారివిస్మయము, ప్రేమ, కల్పన — ఇవన్నీ సర్వత్రా మేలుకొని వుంటవి. ప్రకృతి

భవనములో పత్రికలోకి . వెళ్ళడానికి వారి కావ్యవనము వస్తూవుంటుంది. లోకభవనములో సమస్తాదోలనలు వారి హృదయవీణను అన్ని గాగాలతో పలికిస్తవి.

భాగ్యుల ఈజగత్తు బాహ్యజగత్తుకంటె ముడికి ఎక్కువ ఆత్మీయము. హృదయపుసహాయముతో మానవహృదయమున కిది సుగమ మవుతుంది. మన చిత్తప్రభావముచేత ఇది పొందే విశేష త్వమే మనిషికి అన్నింటికంటె గ్రాహ్యము. అందుచేతనే బాహ్యజగత్తుకు మానవజగత్తుకూ ప్రభేదముకనబడుతున్నది.

మానవ జగత్తు అనేది ప్రతివానిహృదయములోనూ ప్రవహిస్తూవస్తున్నది. ఈ ప్రవాహము పురాతనము, నిత్యసూతనముకూడాను. సూతనహృదయములగుండా ప్రవాహిస్తూ ఇది యెల్లప్పుడూ శాల్తది అవుతున్నది.

అయితే ఇది ఎలా లభిస్తుంది? దీన్ని నిలిపిపంచడము ఏలాగు? రూక్షములేని ఈమానసజగత్తుకు రూప మిచ్చి, మల్లీ బయట ప్రకాశింపజేయలేకపోతే ఇది యెప్పుడూ నృప్తమై, నష్టమై పోవచ్చును.

కాని, ఈవస్తువునప్పుడు కావలెననికోరము. హృదయప్రపంచము స్వయంవ్యక్తము కావడానికి వ్యాకులమై వుంటుంది. అందుచేతనే బహుకాలమునుంచి మనిషికి సాహిత్యోద్యేక మున్నది.

సాహిత్య విచారణ చేసేటప్పుడు రెండుసజగతులు చూడవలె: సాహిత్యకారుడు విశ్వమును ఎంతవరకు లోబరు

చుకొంటున్నాడు? అది స్థాయిగా ఎంతవరకు వ్యక్తమవుతున్నది?

అన్ని చేళలా ఈరెండింటికీ సామంజస్యము ఉండదు. ఉన్నచోట బంగారము వలె సాగుసుగా వుంటుంది.

కల్పనవల్ల సజీవమైన కవిహృదయము విశ్వవ్యాపి అయిన కొద్దీ, అతని రచనలో గభీరతల్ల మనతృప్తి వృద్ధి అవుతుంది; మానవ జగత్తీయ వ్యాప్తి చెందుతుంది. మన శాశ్వత విహారభూమి విశాల మవుతుంది.

రచనాశక్తి నైపుణ్యముకూడా సాహిత్యములో అమూల్యము. ఏమంటే, దేనిని అనలంబించి ఈశక్తి ప్రకటమవుతుందో అది తక్కువదయినప్పటికీ శక్తికిమాత్రము లోపములేదు. ఇదిభాషలో, సాహిత్యములో సంచితమైవుంటుంది. దీనివల్ల మానవుల ప్రకాశశక్తి వృద్ధి అవుతుంది. ఈశక్తి పొందడానికి మానవులు బహుకాలమునుంచి వ్యాకులులై వున్నారు. ఏకపుల సాయము చేత ఈశక్తి పరిపుష్ట మవుతుందో వారిని మానవులు పొగడి కృతజ్ఞత చూపుతారు.

హృదయ భావమువల్ల లోపల సృష్టమయ్యే మానసజగత్తును బయటికి ప్రకటించడానికి ఉపాయ మేముంది? హృదయ భావాలను ఉద్యోగింపజేస్తే అది ప్రకటమవుతుంది.

భావములను ఉద్యోగింప జేయడానికి చాలా సాధనసంపత్తు లున్నవి.

పురుషులు కచ్చేరి వేసికొనివెళ్ళేవస్త్రాలు ఎంత తైల్లగావుంటే ఎంత ఆడంబర

ములేకుండావుంటే అంతబాగుంటుంది. అయితే, స్త్రీలకు ఎంతవేషభాషలు, లజ్జ, భావభంగులూ వుంటే అంతసాగుసుగా వుంటుంది. ఈవిషయము అన్ని సభ్యసమాజములోనూ వున్నదే.

హృదయాకర్షణము స్త్రీలపని. వారు హృదయమునియ్యవలె, హృదయము నాకర్షించవలె. వారు మామూలుగా, సాదాగా వుంటే చెల్లదు. పురుషులు అలాఅలా ఘండము అవసరము, స్త్రీలు సాగుసుగా వుండడము అవసరము. పురుషులసంగతులు మొత్తమువీధి స్పష్టముగా వుంటేమంచిది. అయితే స్త్రీలసంగతులు అవసరములోను, సూచన (ద్వని)తోనూ వుండడము యుక్తము. తనప్రయత్నము సఫలము కావడానికి అలంకారాలు, రూపకము ఛందస్సు ధ్వని—వీటిని సాహిత్యము ఆశ్రయిస్తుంది తత్వశాస్త్రమువలె అలంకార విహీనముగావుంటే చెల్లదు.

రూపరహితమైన దానిని రూపము ద్వారా వ్యక్తము చేసేపక్షమున గణనలో అనిర్వచనీయతను రక్షించవలె. స్త్రీలకు శ్రీహీలవలె సాహిత్యానికి అనిర్వచనీయత వున్నది. అది అనుకరణానికి అతీతమగునది, అలంకారమును అతిక్రమిస్తుంది—దానివల్ల మరుగుపడదు.

ఈ అనిర్వచనీయత్వమును భాషలో ప్రతిష్ఠించడానికి ముఖ్యముగా రెండువస్తువులను సాహిత్యము దానిలో మిశ్రముచేస్తుంది: గాఢమును, చిత్రమును.

మాటలలో చెప్పడానికి వీలులేనిదానిని చిత్రము ద్వారా సూచించవచ్చును.

సాహిత్యములో క్లిబిత్తువులకు అంతములేదు. ఉపమారూపకముల ద్వారా భావము ప్రత్యక్షము కావలెనని కోరుతాము. వ్యాకులదృష్టిలో వ్యాకులత్వము కేవలవర్ణనవల్ల వ్యక్తముకాదు 'దృష్టికక్షీవలె ఎగిరిపోయింది' అనే చిత్తరువువల్ల స్పష్టమవుతున్నది.

ఛందస్సులోను, శబ్దములోను, వాక్యచిన్మా సములోనూ సాహిత్యము సంగీతమును ఆశ్రయించవలెను. ఏవిధముగానూ చెప్పడానికి వీలులేనిదానిని సంగీతము ద్వారా చెప్పవచ్చును. అర్థము విడగొట్టి చూస్తే అతిసామూహ్యముగా వుండేమాటలు ఈ సంగీతము (మార్మర్యము)వల్ల అసామాన్యమవుతవి. మాటలలో వేదనను ఈమార్మర్యమే సంచరింపజేస్తుంది.

కాబట్టి, చిత్రము, సంగీతమూ సాహిత్యానికి ప్రధానోపకరణాలు. చిత్రము భాషానికి ఆకార మిస్తుంది, సంగీతము గమనము కలిగిస్తుంది. చిత్రము గేహము, సంగీతము ప్రాణము.

సాహిత్యములో నిలపవలసింది మానవ హృదయము మాత్రమే కాదు; మానవచరిత్రకూడా నిలపవలసిందే. మానవచరిత్ర జడసృష్టవలె ఇందియముల ద్వారా శీఘ్రముగా గ్రహించదగినది కాదు. ఆగమంట్టే అది ఆగదు. మనిషికి చాలాకుతూహలము కలిగిస్తుంది. కొట్టములో పశువును బంధించినట్టు దానిని బంధించి నిలుపడము సాధ్యము కాదు.

నిలువబెట్టివుంచడానికి వీలులేనియీ మానవచరిత్రను అంతర్జగత్తునుంచి బ

యటికి ప్రకాశింప చేయడానికి సాహిత్యము అభిలషిస్తుంది. దురహమ్మయైన పని! ఏమంటే, మానవచరిత్ర స్థిరమైనది కాదు, సుసంగతము కాదు. దానిలో ఎన్నో అంశాలున్నవి, ఎన్నో తరములున్నవి. ఇంతేకాక, దానిలో వికీలనూత్కము, అచింత్యము, ఆస్మికము, దాని సంపూర్ణముగా మనస్సున పట్టించుకొనడము అసామాన్య శక్తితో కూడిన కార్యము. వాల్మీకి, వ్యాస, కాలిదాసాదులు దీనిని సాధించినారు.

మన మాలోచిస్తున్న షయము ఒక్క-వాక్యములో చెప్పవలెనంటే సాహిత్యవిషయము మానవహృదయము, మానవచరిత్రమూ అని చెప్పవలసి వస్తుంది.

అయితే, మానవచరిత్ర బహుళమయినట్లు చెప్పినాము. వస్తుతః, బహిః ప్రకృతి, మానవచరిత్ర మనుష్యుల హృదయాలలో అనుక్షణము ఏకకారము ధరిస్తున్నదో, ఏసంగీతము పలికిస్తున్నదో అదిత్రోమే, ఆసంగీతమే భాషతో చెప్పితే సాహిత్య మవుతుంది.

భగవంతుని ఆనందము ప్రకృతిలోను, మానవచరిత్రలోను తన్నుతాను సృష్టిచేసుకొంటుంది. మానవహృదయ ముకూడా సాహిత్యములో తన్ను సృష్టిచే

సుకోడానికి, వ్యక్తము చేసుకోడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. ఈవిధితో ప్రయత్నానికి అంతములేదు. మానవహృదయములోని ఈనిరంతర చేష్టకు కవులు లక్ష్య మాత్రులు.

భగవంతుని ఆనందసృష్టి తననుండి తానే ఉత్పాదితమైనది. మానవ హృదయములోని ఆనందసృష్టి దాని ప్రతిధ్వని. ఈజగత్తును సృజించే ఆనందగీతర్పు, కారము మానవహృదయ వీణా తంత్రులను ఆహారహము మోగిస్తున్నదో, భగవంతుని సృష్టికి ప్రతిస్పర్ధిగా మానవహృదయములో ఏమానససంగీతము అందోలన చేస్తున్నదో దాని వికాసమే సాహిత్యము. బ్రహ్మాండ నిశ్వాసము మనచిత్తవేణువులో ఏరాగములు పలికిస్తున్నదో ఆరాగములను సృష్టముగా ప్రకాశింపజేయడానికి సాహిత్యము ప్రయత్నిస్తుంది. సాహిత్యము వ్యక్తివిశేషము కాదు, రచయితకి కాదు, అది దైవవాణి. దానిమంచిచెడ్డలను, అసంపూర్ణత్వమును గ్రహించి బాహ్యజగత్తువ్యక్తము కావడానికి ప్రయత్నిస్తున్నట్లు ఈవాణి దేశదేశాలలో, బహుభాషలలో మానవ హృదయములోనుంచి బయటికి ప్రకాశించడానికి నియతప్రయత్నము చేస్తున్నది.

కవివంతు

పెద్దిభట్ల పూర్ణ శర్మ

(జర్మన్ మహాకవి విల్లర్ భావము ననుసరించి).

క్షుప్తపంచము మీకు నేనిచ్చుచుంటి,
కలహములు లేక యన్నదమ్ములవిధాన,
పంచకొనిమీరుహాయిగాబ్రతుకుండింక
అనుచు లోకేశుఁ డందఱి కానలేచ్చె.
పచ్చికబయళ్ళు గొనెఁగ్రువీవలుకుబల్కి,
పరుగు లిడు లేడిమెబడి బడె వయస్వి,
పాతెనలు, కాల్యలరికట్టి పార్థివుండు
సౌజలకడనుండి కొనసాగె పన్ను లెన్న
అందఱున్ని విధింబుల ననని యెల్ల,
బంచకొన్న కొన్నాళ్ళకు పరుగులిడుచు
మారదేశ మునందుండి చేరి సుకవి
అందఱున్నిటి కధికారులగుట గాంచి,
“ ఏమియును లేకపోయె, నే నేమిచేతు
ఇంకనాకేమిదిక్కు? జీవించుటెట్లు?
ఓ మహాదేవ, నిను నమ్మియున్న సుతుని
అదనునకు : ట్టుమఱవగానగు నెఱిండి?”
అని నిరాశను దుఃఖించు చాతఁ డంత
నఖల లోకేశుమోగిల సాష్టాంగ పడియె

ఎచటనో నీవు కూర్చుండి యంతవఱకు
నిపుడు నాకడ దుఃఖంప నేమిఫలము,
విశ్వమును విభజించిన వేశ నీవు
ఎచట, నున్నావై చెప్పమోయీ
కవీంద్ర? ”
“నేను నీప్రక్కనే యుడినాను దేవ!
విమలకమనీయ మాధురి వెలయునీడు
కంతరవమును వినుచు నాకర్ణ ముండె;
కోటిసూక్ష్మల కాంతిని గోటమీటఁ
జాలు భవదీను దివ్య తేజంబు గనుచు
నిశ్చలం బుగ నుండె నానేత్రయుగళి;
మానసంబు నీయందున మగ్నమయ్యె,
మఱివిపోతి ప్రపంచపు మాట నేను!”
“అందఱున్నిటి కధికారులైరి ముందె,
ఊర కున్నది లే దొక్క టుర్వీయందు.
కాని నీకు నవీ నాధి కార మిత్తు;
తలుపులను నెట్టి నాసన్నిధానమునకు
ఇచ్చవచ్చినయపుడు రావచ్చునీవు!”

పద్యములు

పెద్దిభట్ల పూర్ణ శర్మ

పొండుదేశాలనముచేయ పొండుమీరు
పంపుచుంటిని మిమ్ముహృద్భారమునను!
హృదయఫలకంబునందు జన్మించినారు
ఊహారసమున నభివృద్ధి నొందినారు
కరుణదలయెత్తియెపుడుమీరయలేదు
స్నేహితుల నప్పుడపుడు వీక్షించినారు
ఈడు వచ్చుటఁ దగదు మీఁకిచట నుండ

పొండు దేశాలనము చేయపొండుమీరు
పంపుచుంటిని మిమ్ముహృద్భారమునను
పలువురు తలంచుచుందురు బహువిధాల
వారిమాటలు గాలికిఁ బాటిపోవు!
ఎవ్వరే మనుకొన్న మీఁకేమి కొదువ
పొండు దేశాలనముచేయ పొండుమీరు
పంపుచుంటిని మిమ్ముహృద్భారమునను

అమృతాంజనము

తలనొప్పి

బిళ్ళలు

వాయువు నొప్పులు

చిడుము

కళ్ళనొప్పి

పుండ్ల

బెణుకులు

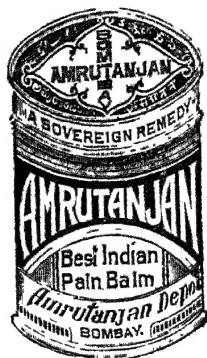
దెబ్బలు

గాఁతుములు

నాపులు

దగ్గు

మొదలగు

అన్ని నొప్పులకు దివ్యామృతము.
అమృతాంజనము డిపో, బొంబాయి, మదరాసు.

IN ALL LANGUAGES

అన్నిరికములభాషలలోను, ఏమాదిరియైనను అందముగను, శుభ్రముగను, సరసమైనధరలకు తయారు చేసి, మీరుఅడిగిన సమయమునకుత్పన్నము. దస్త్రము మొహర్లు, లక్కనీళ్ళు, మానోగ్రములు (Monograms) బ్లాకులు, మొదలగునవి తయారుచేయబడును. ఒకపర్యాయము ఆర్డరుఇచ్చి, పరీక్షించవేడుచున్నాము.

R. V. RATNAM,
Main Road, TENALI

ఆర్. వి. రత్నం,
మెయిన్ రోడ్డు, తెనాలి.

లక్ష

అద్భుతమైన అపరాధపరిశోధకనవల (Detective Novel) పెద్దిభట్ల పూర్ణ శర్మ వంగభాషనుండి తెలిగించినది. ఇట్లినవలలోని విషయము ఏమాత్రముముందుగా వెలసినను స్వార్థము చెడును. కాబట్టి దీనినిగురించి యేమియు వ్రాయము.

వెల ఆర్డరు వాయి (అచ్చులోనున్నది)

నాపాతీసమితి, తెనాలి.

తెలుగు

మాసపత్రిక. ఇందులో ప్రాసనాంధ్యము, వర్తమానాంధ్యము, భాషా సారస్వతము—ఇట్లే చారణలు కులవి. భాషాతత్వము తెలిసికొనగోరేవారు ముఖ్యముగా చదువవలసినది. రాయల్ ప్రెస్, పెద్దఅచ్చు ప్రెస్ సంచికలో 32 పుటలు సువత్సరపు చందా రూ. 4; వర్తమానాంధ్యభాషా వ్యవర్తికసమాజములోజేరే వారికి రూ. 3. ప్రారంభము నెప్టెంబరు ౧౯౦౯.

చిరునామా: రావుచాపాబు గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు బి. ఏ., 'తెలుగు' సంపాదకులు, వడ్లకొమిడి, గంజాజిల్లా

నవ్వలమూట

ఇది హాస్యరసభరితమైన సచిత్రమాసపత్రిక. ఆనందదాయకముగను, నీతి దాయకముగను ఉండి, స్త్రీలు బాలురు మాడ చదువవలసినంత మృదువుగానుండును. సం. చందా రూ. ౨-౦-౦; ఆరునెలలకు రూ. ౧-౦-౦.

చిరునామా: 'నవ్వలమూట' కార్యాలయము, పార్వతీపురము, విశాఖపట్నంజిల్లా.

ప్రకృతి

ఆరోగ్యవిషయకమగు మాసపత్రిక. సం. చందా రూ. ౧-౨-౦
మందులు, శస్త్రములు అవసరములేకనే సకలశారీరక, మానసిక రోగములను సులభముగను, చౌకగను, సహజముగను నివారింపజేయునట్టి ప్రాథమిక సాధనము లనుగురించి విపులముగా దెలుపబడును. తొట్టిస్నానములు చేయుచాచి కిది మిక్కిలి యుపయుక్తమైనది.

చిరునామా:— మేనేజరు, "ప్రకృతి" ఆఫీసు, బెజవాడ.

